

BOŠ | BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

Овај пројекат финансира
Европска унија

**#EY
ЗА ТЕБЕ**

KULTURA ZA SVE MLADE

**Analiza konkursa o dodeli
sredstava Ministarstva kulture od
2018. do 2022. sa posebnim
fokusom na mlade na margini**

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
РЕПУБЛИЧКИ СЕКРЕТАРИЈАТ
ЗА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

УНИВЕРЗИТЕТ
БЕОГРАДУ

OLOF PALME
INTERNATIONAL
CENTER

АзБуки

CeGraD.org

AUTORKE ANALIZE

MILENA TOKOVIĆ I MILICA RESANOVIĆ

SADRŽAJ

O PROJEKTU	4
I ANALIZA REŠENJA O DODELI SREDSTAVA ZA SUFINANSIRANJE PROJEKATA ZA KONKURS U OBLASTI KULTURNIH DELATNOSTI DECE I ZA DECU I MLADE 2018–2022.	8
II ANALIZA REŠENJA O DODELI SREDSTAVA ZA SUFINANSIRANJE PROJEKATA ZA KONKURS U OBLASTI KULTURNIH DELATNOSTI OSOBA SA INVALIDITETOM 2018–2022.	23
III IZVEŠTAJ SA FOKUS-GRUPNE DISKUSIJE SA PREDSTAVNICIMA CIVILNOG SEKTORA I PREDSTAVNICIMA KULTURNIH I OBRAZOVNIH USTANOVA	31
Dometi projekata za mlade, uticaj projekata na vidljivost mladih na margini	32
Mladi na margini: Participacija mladih u kulturi i dostupnost kulturnih sadržaja mladima	35
Dostupnost kulturnih sadržaja i kulturna participacija mladih na margini: mehanizmi i institucije	36
Saradnja civilnog sektora i javnih ustanova: prepreke i izazovi	38
Preporuke za bolju saradnju civilnog i javnog sektora i preporuke za bolju vidljivost mladih na margini u sferi kulture	44
IV IZVEŠTAJ SA FOKUS – GRUPNE DISKUSIJE SA MLADIMA	47
Dometi projekata za mlade i nova saznanja	49
Uticaj projekata posvećenih mladima na margini na mlade generalno	53
Informisanje o projektima za mlade	55
Kultura za sve? Kulturna ponuda za mlade, dostupnost kulturnih sadržaja	57
Preporuke za bolju vidljivost mladih na margini u sferi kulture	60
V ZAKLJUČAK I PREPORUKE	62

O PROJEKTU

„Kultura za sve mlade“ je projekat čiji je cilj da obezbedi dostupnost kulturnih sadržaja za mlade iz marginalizovanih grupa. NAPOR sprovodi projekat u partnerstvu sa Centrom za građansko delovanje (CeGraD) iz Obrenovca i organizacijom AzBuki iz Niša. Realizacija projekta omogućena je kroz program „Dijalog promena“, koji sprovodi Beogradska otvorena škola (BOŠ), a finansira Evropska unija. Za potrebe navedenog projekta kreiran je ovaj izveštaj kao inicijalna analiza za javno zagovaranje na lokalnom i nacionalnom nivou.

IZVEŠTAJ SE SASTOJI IZ PET CELINA:

- Prva celina posvećena je analizi Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade 2018–2022
- Druga celina posvećena je analizi Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom.
- U trećoj celini predstavljen je izveštaj sa onlajn fokus-grupne diskusije održane sa predstavnicima civilnog sektora i sa predstavnicima javnog sektora, čije su organizacije dobile sredstva na pomenutim konkursima.
- Četvrta celina posvećena je izveštaju sa fokus-grupne diskusije održane sa učesnicama projekata za mlade.
- Peta celina je zaključna. U zaključku su sumirani rezultati desk analize i fokus grupa, a u cilju davanja preporuka za bolje pozicioniranje mladih u kulturnoj sferi.

Desk analiza Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade 2018–2022. i za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom obavljena je s ciljem da se utvrdi u kojoj su meri mladi na margini zastupljeni na ovim konkursima. Prvi korak desk analize rešenja za oba konkursa bio je da se tabelarno prikažu sledeći kvantitativni podaci za period 2018–2022. godine: 1) ukupan broj prijava pristiglih na konkurs, 2) broj odbijenih prijava, 3) broj projekata koje je finansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, 3) ukupna sredstva odobrena za projekte na konkursu. Svi navedeni podaci dostupni su u analiziranim rešenjima.

Kako bi navedeni podaci mogli da se analiziraju u širem okviru, dat je i tabelarni prikaz (Tabela 11) izdvajanja za Ministarstvo kulture i informisanja na republičkom nivou u odnosu na ukupan budžet Republike Srbije za period 2018–2022. godine. Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije i Centar za empirijske studije kulture jugoistočne Evrope poslednjih se nekoliko godina vrlo temeljno bave analizom i finansijskim monitoringom konkursa za savremeno stvaralaštvo Ministarstva kulture i informisanja. Podaci su preuzeti iz navedenog istraživanja i dopunjeni za 2022. godinu.

Naredni korak desk analize rešenja za oba konkursa bio je iščitavanje obrazloženja komisije kako bi se utvrdilo da li među projektima koji su dobili sredstva ima projekata koji su posvećeni mladima na margini. Ova faza desk analize imala je za cilj da utvrdi: 1) broj projekata posvećenih mladima na margini, 2) kojoj se kategoriji mladih na margini projekti obraćaju, 3) koji je tip organizacije (organizacije civilnog društva ili javne ustanove) nosilac projekta, na osnovu podataka iz APR-a, 4) da li je bilo partnerstva pri realizaciji projekata javnih ustanova i organizacija civilnog sektora.

Što se poslednjeg koraka tiče, svim organizacijama/institucijama koje su prepoznale mlade na margini na oba konkursa (Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade i Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom)

u periodu 2018–2022. godine poslat je imejl¹ sa molbom da odgovore na sledeća dva pitanja: 1) Da li je projektom bila obuhvaćena mlada populacija, uzrasta 15 do 30 godina²?; 2) Da li je projekat realizovan u partnerstvu institucija kulture i organizacije civilnog društva? Sa obzirom da je svega 22% organizacija/ustanova odgovorilo na upit, dužni smo da napomenemo da, na osnovu raspoloživih informacija, nije moguće navesti precizan broj projekata koji su realizovani u partnerstvu institucija kulture i organizacija civilnog društva³. Isto tako, dužni smo da napomenemo da su analizom obuhvaćeni projekti koji su namenjeni mladima od 15 do 30 godina i da smo na osnovu dostupnih izvora isključili projekte koji ne odgovaraju datoj ciljnoj grupi, iako se po tematici odnose na decu na margini. Međutim, kako nismo dobili odgovor od svih organizacija/institucija kojima je upit poslat, a informacije nisu dostupne u analiziranoj dokumentaciji, postoji rizik da su neki od navedenih projekata obuhvaćeni analizom namenjeni i mlađem uzrastu.

¹ Upiti su poslani na 85 adresa, organizacije su dodatno kontaktirane, dobili smo odgovor od 19 organizacija/institucija.

² Na osnovu Zakona o mladima („Sl. glasnik RS”, br. 50/2011 i 116/2022 – dr. zakon) lica od navršenih 15 do 30 godina života.

³ Organizacije civilnog sektora koje su odgovorile na poslani upit, a pokazuju dobru praksu u saradnji institucija kulture i organizacija civilnog društva pri realizaciji projekata podržanih od strane Ministarstva kulture i informisanja, jesu Udruženje Art Aparat, Klub za osnaživanje mladih 018, Centar za razvojnu politiku i saradnju Novi Pazar, Crveni Krst Pančevo, Studio DOM animacije, Metronom Kladovo, Užička književna republika Srbije, Studio Centar, Plavo pozorište, Organizacija za promociju aktivizma – Femiks. Organizacije koje su odgovorile da se u realizaciji projekata Ministarstva kulture i informisanja ne ostvaruje saradnja civilnog sektora i kulturnih ustanova su: Centar za pozitivan razvoj dece i omladine, Udruženje Bubamara, Dečiji centar Zaječar. Od ustanova kulture, primer prakse saradnje kulturnih ustanova i civilnog sektora pri realizaciji projekata podržanih od strane Ministarstva kulture i informisanja pružaju: Centar za kulturu Bor, KC Mladost Futog, Biblioteka Čičevac, Škola „Milan Petrović” iz Novog Sada, dok saradnja ovog tipa izostaje u okviru Kulturnog centra Medveđa i Centra za kulturu i biblioteku Knić.

I ANALIZA REŠENJA O DODELI SREDSTAVA ZA SUFINANSIRANJE PROJEKATA ZA KONKURS U OBLASTI KULTURNIH DELATNOSTI DECE I ZA DECU I MLADE 2018–2022.

Analizom Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade 2018–2022. prepoznate su sledeće kategorije projekata posvećenih mladima na margini: (1) projekti posvećeni socijalno ugroženim kategorijama i nacionalnim manjinama, (2) projekti posvećeni mladima sa invaliditetom, (3) projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti, (4) društvenoangažovani projekti usmereni na mlade u riziku, (5) projekti usmereni na omladinsko preduzetništvo. Izdvojili smo i one projekte koji se ne odnose na mlade na margini u užem smislu, ali doprinose (6) decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (do 10.000 stanovnika) i u (7) seoskim područjima. Sledi tabelarni prikaz za period 2018–2022. godine, za svaku godinu posebno, o broju projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja i ukupno dodeljenim sredstvima na pomenutom konkursu, potom i tabelarni prikaz o broju projekata za mlade na margini koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja i dodeljenim sredstvima za konkretne kategorije mladih na margini.

Tabela 1. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2022. godini

Ukupan broj pristiglih prijava	509
Broj odbijenih prijava zbog formalnih razloga	9
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja	128
Dodeljena sredstva za projekte: ukupno (u RSD)	32.230.000,00

Tabela 2. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2022. godini: mladi na margini

Kategorija marginalizovanih grupa	Broj projekata	Tip organizacije	Ukupno sredstava
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama i nacionalnim manjinama	3	Udruženja	750.000,00
Projekti posvećeni mladima sa posebnim potrebama	1	Udruženja	250.000,00
Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	3	Udruženja	750.000,00
Društvenoangažovani projekti usmereni na mlade u riziku	3	Preduzeće (d.o.o.) Udruženje Preduzetnik	750.000,00
Projekti usmereni na omladinsko preduzetništvo	1	Udruženje	250.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	7	Ustanove kulture (6) Preduzetnik (1)	1.750.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u seoskim područjima (decentralizacija u užem smislu)	8	Ustanove kulture (3) Udruženja (3) Preduzetnik (2)	2.000.000,00
UKUPNO	26		6.500.000,00

Tabela 3. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2021. godini

Broj pristiglih prijava	453
Broj odbijenih prijava zbog formalnih razloga	6
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja	115
Dodeljena sredstva za projekte: ukupno (u RSD)	29.650.000,00

Tabela 4. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2021. godini: mladi na margini

Kategorija marginalizovanih grupa	Broj projekata	Tip organizacije	Ukupno sredstava
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama i nacionalnim manjinama	6	Udruženja (4) Ustanova kulture (2)	1.550.000,00
Projekti posvećeni mladima sa posebnim potrebama	1	Ustanova kulture	250.000,00
Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	3	Udruženja	750.000,00
Projekti usmereni na borbu protiv nasilja	2	Obrazovne ustanove (1) Ustanova kulture (1)	500.000,00

Projekti usmereni na mlade u riziku	3	Ustanova kulture (2) Udruženja (1)	750.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	8	Udruženja (5) Ustanove kulture (3)	2.000.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u seoskim područjima (decentralizacija u užem smislu)	4	Ustanove kulture (1) Udruženja (2) Obrazovne ustanove (1)	1.000.000,00
UKUPNO	27		6.800.000,00

Tabela 5. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2020. godini

Broj pristiglih prijava	257
Broj odbijenih prijava zbog formalnih razloga i neblagovremenosti	2
Broj podnosilaca koji su odustali od projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja	18
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja	80
Dodeljena sredstva za projekte: ukupno (u RSD)	20.150.000,00

Tabela 6. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2020. godini: mladi na margini

Kategorija marginalizovanih grupa	Broj projekata	Tip organizacije	Ukupno sredstava
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama i nacionalnim manjinama	2	Udruženja	500.000,00
Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	1	Udruženje	250.000,00
Projekti usmereni na mlade u riziku	2	Ustanova kulture Udruženje	500.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	1	Ustanova kulture	250.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u seoskim područjima (decentralizacija u užem smislu)	5	Ustanove kulture (3) Udruženje (1) Obrazovne ustanove (1)	1.250.000,00
UKUPNO	11		2.750.000,00

Tabela 7. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2019. godini

Broj pristiglih prijava	340
Broj odbijenih prijava zbog formalnih razloga	15

Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo
Ministarstvo kulture i informisanja

81

Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)

21.350.000,00

Tabela 8. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2019. godini: mladi na margini

Kategorija marginalizovanih grupa	Broj projekata	Tip organizacije	Ukupno sredstava
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama	2	Udruženja	500.000,00
Projekti posvećeni mladima sa posebnim potrebama	4	Ustanove kulture (1) Udruženja (2) Obrazovne ustanove (1)	250.000,00
Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	1	Udruženje	500.000,00
Mladi u riziku	1	Preduzetnik	250.000,00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	2	Ustanove kulture	1.250.000,00

Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u seoskim područjima (decentralizacija u užem smislu)	7	Ustanove kulture (3) Udruženja (2) Obrazovne ustanove (1) Mesna zajednica (1)	1.750.000,00
UKUPNO	17		4.300.000,00

Tabela 9. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2018. godini

Broj pristiglih prijava	302
Broj odbijenih prijava zbog formalnih razloga i neblagovremenosti	n. d. (49)
Broj projekata finansiranih/sufinansiranih od strane Ministarstva kulture i informisanja	69
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	19.700.000,00

Tabela 10. Sredstva za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u 2018. godini: mladi na margini

Kategorija marginalizovanih grupa	Broj projekata	Tip organizacije	Ukupno sredstava
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama	3	Udruženje	800.000, 00

Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	1	Udruženje	250.000,00
Projekti posvećeni mladima sa posebnim potrebama	2	Kulturna ustanova Udruženje	500.000, 00
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	1	Udruženje	300.000, 00
Projekti usmereni na aktivaciju kulturne ponude u seoskim područjima (decentralizacija u širem smislu)	7	Ustanove kulture (6) Obrazovne ustanove (1)	1.760.000,00
UKUPNO	14		3.610.000,00

Tabela 11. Izdvajanja za Ministarstvo kulture i informisanja na republičkom nivou u odnosu na ukupan budžet Republike Srbije

	2018	2019	2020	2021	2022
Ukupan budžet Republike Srbije (din)	1.179.248.230.000	1.269.091.337.000	1.334.681.031.000 Rebalans 2020. 1.625.821.031.000	1.483.045.414.000	1.717.051.466.000
Budžet Ministarstva kulture i informisanja (din)	13.170.547.000	14.404.509.000	13.286.217.000 Rebalans 2020. 10.704.047.000	12.708.694.000	14.770.854.000

% u budžetu RS	1.11%	1.13%	0.99% Rebalans 2020. 0.66%	0.85%	0.86%
Ukupan budžet za kulturu ⁴	7.493.969.000	9.415.666.000	9.800.424.000 Rebalans 2020. 7.927.216.000	11.256.127.000	13.564.706.581
% u budžetu RS	0.64%	0.74%	0.73% Rebalans 2020. 0.49	0.76%	0.79%

Izvor za 2018–2021: Analiza rezultata konkursa Ministarstva kulture i informisanja u oblasti savremenog stvaralaštva (2015–2021), Nezavisna kulturna scena Srbije, Centar za empirijske studije kulture jugoistočne Evrope.

Tabela 12. Mladi na margini 2018–2022.

GODINA	2018	2019	2020	2021	2022
Broj odobrenih projekata	69	81	80	115	128
Ukupna sredstva	19.700.000,00	21.350.000,00	20.150.000,00	29.650.000,00	32.230.000,00
Broj projekata koji su usmereni na mlade na margini	14	17	11	27	28
Ukupna sredstva za projekte koji su namenjeni mladima na margini	3.610.000,00	4.300.000,00	2.750.000,00	6.900.000,00	6.500.000,00

Kao što se iz Tabele 12. može videti, ohrabruje podatak da svake godine biva odobreno više projekata na Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade. Premda se pojedinačni budžet za projekte ne menja značajno, svakako se više sredstava izdvaja za ovaj konkurs. Dalje, ohrabruje podatak da se i udeo mladih na margini kao ciljne grupe iz godine u godinu povećava. Očekivano, izuzetak je 2020. godina, koja je bila izazovna u svim sferama, pogotovo u sferi kulture, zbog pandemije COVID 19, i koja beleži smanjen broj projekata i smanjena budžetska sredstva i na opštem nivou i kada govorimo o mladima na margini. Međutim, ako tabelu posmatramo u odnosu na ukupni budžet Republike Srbije, pa čak i u odnosu na izdvajanja za kulturu, mladi na margini su u sferi kulture i dalje zanemarena kategorija.

Kultura za sve mlade?

Pošto smo prikazali kvantitativne podatke u pogledu finansijskih sredstava i naveli broj projekata posvećenih mladima na margini u poslednjih pet godina, u nastavku ćemo se bliže upoznati sa samim projektima, kome se obraćaju, na koji način komuniciraju sa mladima i koji su to planirani dometi tih projekata.

Projekti posvećeni socijalno ugroženim kategorijama i nacionalnim manjinama usmereni su na inkluziju Roma i Romkinja, dece i omladine iz Svrtišta^I, dece i omladine bez roditeljskog staranja^{II}, dece i omladine iz siromašnih porodica i društveno osetljivih grupa^{III} i inkluziju raseljenih lica.^{IV} Sa navedenim ciljnim grupama projekti su komunicirali posredstvom muzičko-vokalnih radionica, inkluzivnih radionica, forum predstava, likovnih kolonija, dramsko-plesnih performansa.

Art Aparat

(<https://hi-in.facebook.com/photo/?fbid=3976158569167337&set=kroz-program-svi-uglas-%C5%BEelimo-da-pru%C5%BEimo-priliku-svoj-deci-i-mladima-da-razvijaj>)

Sledeća važna kategorija projekata su oni koji se bave **osnaživanjem devojčica, odnosno mladih devojaka i žena, u cilju postizanja rodne ravnopravnosti u kulturnom stvaralaštvu^V i kulturnoj participaciji**. Ovi projekti bave se ulogom žene u savremenoj književnosti u Srbiji^{VI}, preispituju položaj pesnikinja i spisateljica^{VII}. Uloga ovih projekata važna je i za podsticanje kulturne participacije mladih devojaka kroz promociju pop-rok muzike i podršku ženskim bendovima^{VIII}.

Rok kamp za devojčice

(<https://www.oblakoder.org.rs/poceo-je-sesti-rok-kamp-za-devojnice/>)

Kada je reč o **mladima sa posebnim potrebama**⁵, na Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade u proteklih pet godina odobreno je sedam projekata^{IX} koji su označeni kao projekti inkluzivnog karaktera⁶. **Projekti za bolesnu decu i mlade i decu i mlade sa posebnim potrebama** realizovani su posredstvom inkluzivnih radionica, kreativno-likovnih i dramskih radionica kao i na manifestacijama otvorenog tipa.

⁵ Ovim izveštajem obuhvaćena je i analiza Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom.

⁶ Odluku da određeni broj projekata, čija su ciljna grupa mladi sa invaliditetom, ne dobije sredstva, stručni žiri je obrazložio time što, između ostalog, ti projekti više korespondiraju sa ciljevima i prioritetima Konkursa za kulturne delatnosti osoba sa invaliditetom, čime se položaj mladih sa invaliditetom dodatno marginalizuje.

Četvrti međunarodni inkluzivni festival dečijeg i omladinskog stvaralaštva „Art zona za sve

(<http://zajecarskahronika.rs/u-zajecaru-pocela-4-art-zona-za-sve/>)

U pogledu **društvenog angažmana**, izdvajaju se projekti koji su participativni i usmereni na **prevenciju nasilja**^x. Dalje, projekti koji su takođe društveno angažovani i podstiču kritičko razmišljanje bave se **mladima u riziku**^{xⁱ}, posebno osetljivim grupama: (žrtvama nasilja, trgovine ljudima⁷, droge)^{xⁱⁱ}, ali obuhvataju i složene psihološke procese, te se bave i emotivnim problemima dece i mladih koji se suočavaju sa posledicama razvoda roditelja^{xⁱⁱⁱ}. Navedeni projekti ističu značajne probleme mladih na margini u društvu posredstvom edukativnih predstava za mladu publiku.

Četvrti Angažman fest: „Ovo nije bajka”

(<http://zajecarskahronika.rs/u-zajecaru-pocela-4-art-zona-za-sve/>)

Najveći broj projekata namenjen je **mladima na margini u širem smislu**. Reč je o mladima koji žive u manjim gradovima i selima, te iz tog razloga imaju manje šanse da zadovolje svoje kulturne potrebe. U analiziranom periodu, 19 projekata, čiji je cilj bio **aktivacija kulturne ponude u manjim gradovima** (do 10.000 stanovnika), podržalo je Ministarstvo kulture i informisanja u Ljigu, Ćićevcu, opštini Medveđa, Doljevcu, Bajmoku, Babušnici, Brusu, Kladovu, Rekovcu, Sremskim Karlovcima, Ćupriji, Lapovu, Topoli, Velikom Gradištu. Kulturna ponuda koja se ovim projektima aktivira bile su radionice crtanja, slikanja, vajanja, fotografije, predstave, ilustrovane audio-knjige, književne i pesničke kolonije za decu i mlade, lutkarski edukativni festivali. Aktivacija kulturne ponude za mlade (vokalne radionice, dramske radionice, pozorišni festivali, sajmovi kulture mladih, koncerti klasične muzike) u seoskim područjima (Jabuka, Konjuša, Sirogojno, sela opštine Medveđa, Nove Varoši, sela u okolini Požege, Novog Sada, Knjaževca, Arandjelovca, opštine Knić, Prilike, Pećinci, Varvarin, Badnjevac, Rekovac)⁸ prisutna je u okviru 32 projekta koje je podržalo Ministarstvo kulture i informisanja.

Tokom perioda 2018–2022. godine podržan je i projekat udruženja Markszenik iz Beograda, koji se bavi **osnaživanjem omladinskog preduzetništva kroz upotrebu novih tehnologija** („Omladinsko preduzetništvo i kreativna upotreba novih tehnologija”). Ovaj projekat je svrstan u analizu, imajući u vidu ranjivu poziciju mladih na tržištu rada.

Na osnovu dodatne analize obrazloženja komisije u *Rešenjima o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade* u periodu 2018–2022, sumiramo planirane domete predstavljenih projekata, kao i medijume komunikacije sa targetiranim kategorijama mladih na margini.

⁷ Vredan pomena za kategoriju projekata mladih u riziku svakako je i projekat „Preventivno pozorištance“ / Crveni krst Pančevo, 2021. On je izostavljen u kvantitativnoj analizi, jer su ciljna grupa projekta bila deca uzrasta ispod 15 godina, ali okuplja veliki broj mladih volontera Crvenog krsta koji su bili angažovani na ovom projektu.

Tabela 13. Mladi na margini 2018–2022: dometi projekata i medijumi komunikacije

Kategorija marginalizovanih grupa	Dometi	Medijum
Projekti posvećeni socijalno ugroženim osobama i nacionalnim manjinama	Interkulturni dijalog (senzibilizacija za pitanja romske manjine); inkluzija raseljenih lica, inkluzija dece i mladih iz Svrtišta, dece i mladih bez roditeljskog staranja, dece iz siromašnih porodica i društveno osetljivih grupa	Muzičko-vokalne radionice sa tinejdžerima, inkluzivne muzičke radionice, forum predstave, radionice fotografije, izložbe, filmske projekcije, likovne kolonije, lutkarski edukativni festival, dramsko-plesni performans
Projekti posvećeni mladima sa invaliditetom	Inkluzija slepih i slabovidih mladih osoba, mladih sa invaliditetom, dece i mladih sa odeljenja hematookologije	Inkluzivne radionice, kreativno-likovne radionice, dramske radionice sa audio- - zapisima za biblioteke i centre za slepe i slabovide osobe, festival dečijeg i omladinskog stvaralaštva, horska muzika
Projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti	Rodno ravnopravna participacija u kulturnim događajima, promocija stvaralaštva mladih žena i devojaka	Muzički kampovi, Femiks festival (Osmi festival omladinskog ženskog stvaralaštva), savremena poezija i književnost
Društveno angažovani projekti usmereni na mlade u riziku	Osvetljavanje problema mladih u riziku: narkomanija, nasilje, trgovina ljudima, psihološki problemi mladih	Edukativne predstave i filmovi, lutkarska umetnost

⁸ Vredan pomena za kategoriju projekata mladih u riziku svakako je i projekat „Preventivno pozorištanice“ / Crveni krst Pančevo, 2021. On je izostavljen u kvantitativnoj analizi, jer su ciljna grupa projekta bila deca uzrasta ispod 15 godina, ali okuplja veliki broj mladih volontera Crvenog krsta koji su bili angažovani na ovom projektu.

Projekti usmereni na omladinsko preduzetništvo	Edukacija mladih u oblasti kreativnih tehnologija	Predavanja i radionice
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (decentralizacija u širem smislu)	Aktivacija kulturne ponude za mlade u manjim gradovima u Srbiji	Likovne, umetničke, naučne, književne, pozorišne radionice, radionice fotografije, radionice za TV, audio stvaralaštvo, dokumentarni film i javni nastup, predstave, ilustrovane audio- knjige, književne i pesničke kolonije za decu i mlade, lutkarski edukativni festival, lutkarska pozorišna umetnost, muzički pop-rok festivali, horska muzika, onlajn susreti, filmski festivali, folklor, kreativno pisanje
Projekti koji doprinose decentralizaciji kulturne ponude za mlade u seoskim područjima (decentralizacija u užem smislu)	Aktivacija kulturne ponude za mlade u seoskim područjima	Vokalne, dramske, likovne radionice, zanatske radionice, pozorišni festivali, sajmovi kulture mladih, smotre narodnog stvaralaštva, koncerti klasične muzike, folklor

II ANALIZA REŠENJA O DODELI SREDSTAVA ZA SUFINANSIRANJE PROJEKATA ZA KONKURS U OBLASTI KULTURNIH DELATNOSTI OSOBA SA INVALIDITETOM 2018–2022.

Pored Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade, u analizu su uključeni i rezultati Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u proučavanom periodu (2018–2022). Iz rešenja su odabrani samo oni projekti čiji je podnosilac institucija/organizacija koja se bavi prvenstveno mladima, koji neposredno imenuju mlade kao ciljanu grupu, ili se u javno dostupnim podacima navodi da su programi realizovani sa mladima. Imajući u vidu način selekcije, treba reći da je moguće da neki projekti nisu uzeti u razmatranje, ukoliko nisu postojali podaci o tome da je u fokusu populacija mladih u konkursnoj dokumentaciji ili u dostupnim podacima na internetu. Takođe, u razmatranje nisu uzeti oni projekti prema kojima je npr. predviđeno organizovanje novih inkluzivnih kulturnih programa ili radionica, čiji polaznici mogu biti naravno i mladi, ako podnosiocima projekta uzrast nije bio relevantna kategorija. Treba imati u vidu da su brojni projekti (su)finansirani putem ovog konkursa uključili i izvestan broj mladih, ali da će ovde biti reči o onima koji tragom ideje o intersekcionalnosti posebno adresiraju potrebe onih koji su i mladi i osobe sa invaliditetom, tj. pripadaju i specifičnoj generaciji i pripadaju specifičnoj društvenoj grupi.

Budžet i teme projekata:

U posmatranom periodu finansirano je ukupno 28 projekata, a broj projekata u kojima su mlade osobe sa invaliditetom (u daljem tekstu OSI) eksplicitno targetirane uvećavao se tokom vremena, te je od dva projekta 2018. godine, porastao na 13 projekata 2022. godine.

Najveći broj podržanih projekata koji se tiču mladih u okviru grupe osoba sa invaliditetom identifikovan je 2022. godine – 13 projekata je podržano iznosom od 2,220,000.00 dinara, pri čemu su udruženja bila najčešće nosioci projekta (12)

a svega u po jednom slučaju to je bila i kulturna institucija, kao i obrazovna institucija. Projekte ugrubo možemo podeliti u tri grupe prema glavnom tematskom fokusu, premda se u nekim slučajevima ciljevi mogu preplitati. Prva grupa, koja je najbrojnija, obuhvata **projekte koji podržavaju kulturno stvaralaštvo mladih OSI i/ili ga afirmišu** i najneposrednije se bave kulturnom proizvodnjom: „Srcem se najbolje peva” – dnevnik (ne)običnog života, „Dar muzike”, Dečija likovna kolonija „Duga”, festival žičanih instrumenata, Šesti međunarodni inkluzivni festival dečijeg i omladinskog stvaralaštva „Art zona za sve”, „Reka prijateljstva”, „Distrofija bluz”, „Zlakusa iz našeg ugla”, „Virtuelna realnost u Inkluzivnoj galeriji”, „Prvi kreativni koraci, iluzijom za inkluzijom”. U nekim od njih problematizovana je i tema senzibilizacije subjekata u kulturi za specifičnost ove ciljne grupe, npr. na planu organizovanja kulturnih događaja kao što su izložbe koje će uključiti i sadržaje za slepe i slabovide mlade osobe. Druga grupa obuhvata projekte koji se tiču **dostupnosti kulturnih sadržaja za mlade OSI**, tj. kulturne potrošnje ove grupe, kao projekat „Inkluzivno na delu”. Na kraju, treća grupa se tiče **senzibilizacija opšte populacije za potrebe mladih OSI kroz kulturne sadržaje**, kao projekat „MentaHub Talks: Dokumentarni film o psihijatrijskim korisnicima”.

Reka prijateljstva

(<https://www.danas.rs/vesti/drustvo/kladovo-reka-prijateljstva-likovni-konkurs-udruzenja-za-pomoc-osobama-ometenim-u-razvoju-nada-kladovo/>).

Godinu dana pre toga, podržano je 7 projekata, kojima su dodeljena sredstva u vrednosti od 1,320,000.00. Svi podržani projekti su u svom glavnom fokusu imali **kulturnu proizvodnju**: „Inkluzivna digitalna galerija”, Dečija likovna kolonija „Duga”, „Zajedno u ritmu na selu sa decom i mladima sa smetnjama u razvoju – Telo kao instrument”, „Inkluzivni klub”, „Oda različitosti”, „Fotografijom

do kulturne inkluzije osoba sa invaliditetom", Šesti međunarodni inkluzivni festival dečijeg i omladinskog stvaralaštva „Art zona za sve“.

Ranije, 2020. godine sredstva su dodeljena za 3 projekta u vrednosti 822,000.00 dinara, koji su se svi bavili kulturnim stvaralaštvom mladih – „Savus“, „Moj susret sa kulturom – Kreativne radionice za decu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom“, „Naših deset godina – Međunarodni inkluzivni festival Hearts In Harmony 2020“.

Međunarodni inkluzivni festival „Hearts in harmony“

(<https://svilara.kulturnestanice.rs/srcu-u-harmoniji/>).

Isti broj projekata bio je obuhvaćen 2019. godine, a izdvojeno je nešto manje budžetskih sredstava 740,000.00 dinara, gledajući apsolutnu vrednost. Ovi projekti su se takođe bavili pitanjima kulturne proizvodnje, odnosno samog uključivanja mladih OSI u stvaranje kulturnih sadržaja (projekti „Obojeno muzikom“, „Inkluzija u slici i pokretu“, „Magično seoce“).

Svega 2 projekta identifikovana su 2018. godine, „Inkluzivna galerija“ i „Plešimo zajedno – inkluzivna radionica savremenog plesa na znakovnom jeziku i plesno znakovna predstava“, a ukupan iznos za oba projekta iznosio je 691,000.00 dinara.

Teritorija:

Projekti koje je podržalo Ministarstvo iz proučavane grupe realizovani su u Beogradu (7), Novom Sadu (5), Somboru, Pećincima, Rumi, Nišu, Boru (2), Negotinu, Zaječaru (2), Kladovu, Požegi, Kruševcu, Kragujevcu (3), Preševu. Iako

broj realizovanih projekata u Beogradu prednjači, poslednjih godina je primetan porast broja nagrađenih projekata čija se realizacija ne odvija u Beogradu, a često ni nosici projekta u tom slučaju nemaju sedište u Beogradu.

Grupe u okviru OSI:

U okviru projekata koji se bave heterogenom grupom mladih osoba sa invaliditetom u ovom periodu su targetirane: 1. slepe i slabovide osobe (6 projekata), 2. osobe sa smetnjama u razvoju i/ili sa autizmom (7 projekata), 3. psihijatrijski korisnici (1 projekat), 4. osobe sa cerebralnom paralizom (1 projekat), 5. gluve i nagluve osobe (2 projekta), 6. osobe sa distrofijom (1 projekat). U ostalim projektima, specifična grupa u okviru mladih OSI nije naznačena.

Tabela 14. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2022. godini

Broj pristiglih prijava	132
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, u kojima su specifična ciljana grupa mladi sa invaliditetom, tj. oni projekti koji adresiraju pitanje kulturne delatnosti ili kulturnih potreba te grupe mladih ⁹	13
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	2,220,000.00

⁹U analizu su uključeni samo oni projekti čiji je podnositelj institucija/organizacija koja se bavi pre svega decom i mladima, ili neposredno imenuju mlade kao ciljanu grupu, ili u javno dostupnim podacima navodi da su programi realizovani sa mladima. U razmatranje nisu uzeti oni projekti prema kojima je npr. predviđeno organizovanje novih inkluzivnih kulturnih programa ili radionica, a čiji polaznici mogu biti naravno i mladi, ako podnosiocima projekta uzrast nije bio relevantna kategorija. Treba imati u vidu da su u stvarnosti brojni od tih projekata uključili i izvestan broj mladih.

Tabela 15. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2022. godini: tip organizacije

Tip organizacije	Broj projekata	Ukupno sredstava
Udruženja	11	1,890,000.00
Ustanove kulture	1	180,000.00
Obrazovne ustanove	1	150,000.00

Podgrupe u okviru OSI koje su ovim projektima obuhvaćene: slepe i slabovide osobe (4 projekta), osobe sa distrofijom (1), osobe sa smetnjama u razvoju i/ili sa autizmom (3), psihijatrijski korisnici (1), osobe sa cerebralnom paralizom (1), gluve i nagluve osobe (1), nije specificovano u rešenju (2).

Tabela 16. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2021. godini

Broj pristiglih prijava	133
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, u kojima su specifična ciljana grupa mladi sa invaliditetom, tj. oni projekti koji adresiraju pitanje kulturne delatnosti ili kulturnih potreba te grupe mladih	7
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	1,320,000.00

Tabela 17. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2022. godini: tip organizacije

Tip organizacije	Broj projekata	Ukupno sredstava
Udruženja	4	740,000.00
Ustanove kulture	2	340,000.00
Obrazovne ustanove	1	250,000.00

Podgrupe u okviru grupe OSI koje su ovim projektima obuhvaćene: slepe i slabovide osobe (1 projekt), osobe sa smetnjama u razvoju i/ili sa autizmom (4), nije specificovano u rešenju (2).

Tabela 18. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2020. godini

Broj pristiglih prijava	58
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, u kojima su specifična ciljana grupa mladi sa invaliditetom, tj. oni projekti koji adresiraju pitanje kulturne delatnosti ili kulturnih potreba te grupe mladih	3
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	822,000.00

Tabela 19. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2020. godini: tip organizacije

Tip organizacije	Broj projekata	Ukupno sredstava
Udruženja	3	822,000.00
Ustanove kulture	/	/
Obrazovne ustanove	/	/

Podgrupe u okviru OSI koje su ovim projektima obuhvaćene: mladi sa smetnjama u razvoju (3).

Tabela 20. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2019. godini

Broj pristiglih prijava	86
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, u kojima su specifična ciljana grupa mladi sa invaliditetom, tj. oni projekti koji adresiraju pitanje kulturne delatnosti ili kulturnih potreba te grupe mladih	3
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	740,000.00

Tabela 21. Analiza rezultata Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2019. godini: tip organizacije

Tip organizacije	Broj projekata	Ukupno sredstava
Udruženja	3	740,000.00
Ustanove kulture	/	/
Obrazovne ustanove	/	/

Podgrupe u okviru grupe OSI koje su ovim projektima obuhvaćene: nespecificovano mladi sa invaliditetom (3).

Tabela 22. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2018. godini

Broj pristiglih prijava	85
Broj projekata koje je finansiralo/sufinansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, u kojima su specifična ciljana grupa mladi sa invaliditetom, tj. oni projekti koji adresiraju pitanje kulturne delatnosti ili kulturnih potreba te grupe mladih	2
Dodeljena sredstava za projekte: ukupno (u RSD)	691,000.00

Tabela 23. Analiza rezultata rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom u 2018. godini: tip organizacije

Tip organizacije	Broj projekata	Ukupno sredstava
Udruženja	1	241,000.00
Ustanove kulture	1	250,000.00
Obrazovne ustanove	/	/

Podgrupe u okviru grupe OSI koje su ovim projektima obuhvaćene: slepe i slabovide (1) i gluve i nagluve osobe (1)

III IZVEŠTAJ SA FOKUS-GRUPNE DISKUSIJE SA PREDSTAVNICIMA CIVILNOG SEKTORA I PREDSTAVNICIMA KULTURNIH I OBRAZOVNIH USTANOVA

Dan	21. februar 2023.
Učesnici/e diskusije	Predstavnici civilnog sektora: 1. Dubravka Vujinović, Plavo pozorište 2. Olga Boškov, Organizacija za promociju aktivizma OPA-FEMIKS 3. Maja Josić, Organizacija za promociju aktivizma OPA-FEMIKS 4. Sava Veselinović, Crveni Krst, Pančevo

Napomena

Grupnoj diskusiji pojedini članovi nisu mogli da prisustvuju, ali su poslali odgovore na pitanja putem imejla i oni su integrirani u izveštaj. Predstavnici civilnog sektora: 1. Maja Ćurčić, Art Aparat Predstavnici javnih ustanova (kultura/obrazovanje): 1. Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sada 2. Dragiša Nikolić, Kulturni centar Medveđa

Učesnici fokus grupe su predstavnici organizacija civilnog sektora i predstavnici ustanova kulture i obrazovnih ustanova koja su u periodu od 2018–2022. godine dobila sredstva od Ministarstva kulture i informisanja na Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade i Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom. Projekti tih organizacija/ustanova prepoznati su kao značajni za mlade na margini. Vodič za fokus grupe kreiran je sa ciljem da se ustanovi koji su dometi tih projekata, koja grupa mladih se percipira kao najranjivija, kojoj grupi mladih su kulturni sadržaji nedovoljno dostupni, i na koje načine oni mogu učestvovati u kulturnim događajima. Cilj fokus grupe bio je i da se razmotre različiti mehanizmi, koji bi doprineli boljem položaju mladih na margini u sferi kulture, kao i da se razmotre prednosti i nedostaci saradnje organizacija javnog i civilnog sektora. Na kraju, kroz razgovor, ali i pojedinačne odgovore ispitanika, cilj je bio da se na osnovu iskustva iz prakse navedu preporuke za postizanje bolje vidljivosti i participacije mladih na margini u kulturnoj sferi.

DOMETI PROJEKATA ZA MLADE, UTICAJ PROJEKATA NA VIDLJIVOST MLADIH NA MARGINI

Dometi projekata za mlade su različiti, zavisno od toga kojoj ciljnoj grupi su namenjeni. Dubravka Vujinović naglasila je važnost koncepta dugoročnosti projekta i kontinuiteta, navodeći primer pozorišnih radionica Plavog pozorišta¹⁰. Gostovanje predstave u okviru projekta „Oda različitosti“, koja se realizovala u saradnji sa Akademskom inkluzivnom asocijacijom, u kojoj su zajedno radili

mladi sa invaliditetom i bez njega, u Kragujevcu i Rumi, doprinelo je i širenju vidljivosti, što je posebno bilo važno za mlade učesnike.

“ U fokusu dakle nisu pozorišni rezultati, profesionalizacija rada, već pozorište predstavlja **medijum da se odgovori na pitanja i potrebe mladih ljudi, učesnika projekta.**

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište ”

Predstavnice grupe OPA-Femiks naglasile su da kroz Rok kamp za devojčice, projekat koji je poslednjih 5 godina finansiralo Ministarstvo kulture i informisanja, svake godine prođe 33 devojčice, da od toga 3 ili 4 budu starije od 15 godina i da one učestvuju i u produkciji. Aktivno u pripremi kampa i realizaciji programa učestvuje 5 do 6 alumnistkinja. Kao neke od glavnih dometa tog projekta sagovornice su istakle da učesnice kampa ostaju zainteresovane za sviranje muzike i nakon projekta. Do sada je preko 100 devojčica prošlo kroz kamp. Dometi su čak i ostvarena prijateljstva roditelja iz različitih gradova, koji su se povezali kroz ovaj kamp, pa samim tim i oni bivaju investirani dodatno u interesovanja svoje dece. Jedan od značajnih ciljeva projekta je i uključivanje devojčica iz višestruko marginalizovanih grupa, da ih bude bar trećina. Projekat ima i psihoterapeutkinju koja radi sa mladima na integraciji u grupi.

“ Dometi su i širi od samog interesovanja za muziku. Utisci roditelja devojčica pokazuju da devojčice nakon kampa pokazuju generalno više samopouzdanja, sigurnosti u sebe i bolje odnose sa vršnjacima. To posebno važi za devojčice iz manjih mesta koja ne prihvataju vidljivu različitost. Za njih je značajno i virtuelno prisustvo zajednici koja se stvorila nakon kampa.

Olga Boškov, OPA-Femiks ”

¹⁰ Pozorišne radionice sa ciljnom grupom do 10 učesnika za određeni projekat, koje traju nekoliko meseci kako bi učesnici imali vremena da prođu kroz osnovne pozorišnog procesa prilagođenog uzrastu i mogućnostima polaznika. Kako bi se povećala ne samo vidljivost projekta već i komunikacija mladih učesnika i same publike, rezultat projekta su pozorišne prezentacije otvorene za publiku u vidu predstava. U publici su prijatelji, roditelji, rođaci, porodica, ali i mladi koji su učestvovali na ranijim projektima i na taj način dolazi do interakcije i mogućnosti da mladi zajednički prođu kroz iskustvo koje su prošli u prethodnih nekoliko meseci.

Mirjana Isakov, koordinator za obrazovanje odraslih, iz Škole za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ (Novi Sad) istakla je da su primarna ciljna grupa svih projekata škole mladi sa invaliditetom, koji su heterogena grupa, pa su i dometi različiti za različite korisnike i učenike – u odnosu na njihove potrebe i sposobnosti. Međutim, istakla je neke opšte domete projekata:

“

Vidljivost u lokalnoj i široj zajednici i subjektivno zadovoljstvo zbog učešća u kulturnom životu za pojedine učesnike projekta bili su i jedini iskorak u društvenu zajednicu i mogućnost za afirmaciju van uskog porodičnog i školskog okruženja. Društvene mreže i promocija projekta na Fejsbuku i Instagramu delimično su kompenzovale nedovoljnu prisutnost mladih sa invaliditetom u kulturnom životu zajednice za njih i njihove porodice. Za najširu javnost ovi projekti su i dalje marginalno zadovoljavanje „posebnih potreba“

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sad

”

Dragiša Nikolić, urednik programa Kulturnog centra Medveđa istakao je da je domet projekata koje je finansiralo Ministarstvo kulture i informisanja aktivno učešće dece i mladih u seoskim sredinama.

“

Aktivnim učešćem dece i mladih koji žive u seoskim sredinama, u našim projektima, postignuti su ciljani rezultati, a to su radionice i izložbe njihovih radova o kojima je javnost izveštavana preko medija. Takođe, ti mladi učesnici su bili pozvani i prisustvovali su otvaranju izložbi, kao javnom događaju za širu javnost.

Dragiša Nikolić, urednik programa,
Kulturni centar Medveđa

”

Maja Ćurčić istakla je da su dometi projekata udruženja Art Aparat osnaživanje marginalizovane romske dece i mladih, njihovo uključivanje u kulturno stvaralaštvo, kroz muzičke radionice, audio-vizuelnu produkciju, koncertne aktivnosti i različite javne događaje.

“

Projekat Svi UGLAS, koji je finansiran u okviru Konkursa za kulturne delatnosti dece i mladih, bavi se osnaživanjem marginalizovane romske dece i mladih kroz muziku, kao i senzibilizacijom šire zajednice o problemima sa kojima se suočavaju Romi i Romkinje, te jačanju društvene kohezije, solidarnosti i empatije. Projekat pomaže mladima da razvijaju svoje muzičke veštine, ali utiče i na razvoj psiho-socijalnih i kognitivnih sposobnosti ove ranjive grupe. Projekat, kroz direktan zajednički rad pripadnika opšte populacije i mladih iz marginalizovane romske zajednice, podstiče međugeneracijsko i vršnjačko učenje, razvoj solidarnosti i empatije u društvu.

Maja Ćurčić, udruženje Art Aparat

”

MLADI NA MARGINI: PARTICIPACIJA MLADIH U KULTURI I DOSTUPNOST KULTURNIH SADRŽAJA MLADIMA

Naše sagovornice i sagovornici, navode da su, u pogledu participacije u kulturnim događajima, ali i u pogledu prijema kulturnih sadržaja, **mladi na margini – mladi sa invaliditetom, mladi sa motornim, senzornim i kognitivnim oštećenjima, mlade devojke, mladi u riziku, mladi koji žive u ruralnim sredinama, mladi iz romske zajednice**. Učesnice i učesnici grupne diskusije skrenuli su pažnju i na **mlade migrante i tražioce azila u Srbiji** kao ranjivu ciljnu grupu u pogledu recepcije kulturnih sadržaja. Oni se nikad ne odlučuju da odu u pozorište, a saradnja sa njima dodatno je dragocena, jer tim putem dolazi i do kulturološke razmene na radionicama.

“

Kao najranjiviju grupu vidim mlade sa senzornim oštećenjima i kognitivnim teškoćama. Prve, zbog nepristupačnosti sadržaja, tj. nedostatka alternativnih kanala komunikacije u ustanovama kulture,

druge (brojnije) zbog neadekvatne prezentacije sadržaja u ustanovama kulture za ovu grupu.

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sad

DOSTUPNOST KULTURNIH SADRŽAJA I KULTURNA PARTICIPACIJA MLADIH NA MARGINI: MEHANIZMI I INSTITUCIJE

Učesnici diskusije su na osnovu svog bogatog iskustva kroz realizovane projekte predložili određene mehanizme, u cilju veće dostupnosti kulturnih sadržaja mladima na margini i u cilju veće kulturne participacije mladih u kulturnim događajima: edukacija zaposlenih u ustanovama kulture, stalna komunikacija sa mladima iz ranjivih grupa, kontinuitet u održavanju projekata, zadobijanje dugoročnog poverenja, kreiranje dugoročnih, kvalitetnih, održivih, participativnih programa koji bi se organizovali u sredinama gde žive mladi, radikalna fleksibilnost u radu, ali i podrška države institucijama koje rade sa mladima iz ovih grupa.

Višegodišnja iskustva iz pozorišne edukacije govore da se komunikacija menja i da iznova učimo kako da pridemo mladima. Ono što smo naučili kroz projekte jeste da mora postojati kontinuitet. Ciljne grupe kojima se obraćamo nemaju puno poverenja u ono što im je nametnuto i mora da prođe puno vremena da bi se oni stvarno uverili da vi to ne radite samo zbog jednog projekta i ne zato što je to neka kratkotrajna priča za koju ste vi dobili kratkotrajni novac, koja će da prođe, nego da je to nešto što je zaista interes, vaš interes, koji se slaže sa njihovim interesom da odu u pozorište. Zbog toga se ove grupe retko odlučuju da dođu u pozorište, radionice, bilo koje kulturne događaje.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Edukacija zaposlenih u ustanovama kulture za standarde pristupačnosti i principe dizajna za sve u kreiranju svih aspekata kulturnih programa. Na visokoškolskim ustanovama nedostaju programi koji edukuju buduće stručnjake u humanističkim i inženjerskim studijama za ovu oblast, otud i nizak nivo razumevanja šta su pristupačni sadržaji za sve.

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sada

* * *

Podrška države institucijama koje rade sa mladima iz ovih grupa, kako bi mogli da organizuju uključivanje marginalizovanih mladih u kulturu (npr. besplatan ulaz u muzeje i organizovane posete, besplatan odlazak u pozorište i druge sadržaje iz kulture). Veća podrška ovim grupama u okviru grantova koje daju Ministarstvo omladine, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i druga ministarstva i veće prepoznavanje kulture kao alata za osnaživanje i uključivanje mladih

Maja Ćurčić, udruženje Art Aparat

Pored navedenog, sagovornice i sagovornici ističu i određeni vrednosni sistem kao obrazac komunikacije u cilju poboljšanja položaja mladih na margini: poverenje, verovanje i razumevanje, uzimanje za ozbiljno potreba koje su drugačije. Olga Boškov je, na osnovu ciljne grupe kojom se OPA-Femiks bavi, navela i specifične mehanizme za datu ciljnu grupu (mlade devojkice): afirmativna akcija, pozitivna diskriminacija, programi namenjeni isključivo mladim ženama, uz nadu da to neće biti potrebno u budućnosti. Tu je i komunikacija sa mladim ženama iz manjeg mesta. Dragiša Nikolić, urednik programa Kulturnog centra Medveđa, ističe da se sa posebnim izazovima susreće relativno mala, multietnička i multikonfesionalna oblast Srbije, bez dobre infrastrukture i sa značajno niskim standardom stanovništva.

Sagovornice i sagovornici ističu i **stupanje u saradnju sa partnerskim organizacijama, koje su uskostručne i specijalizovane za konkretnu oblast, bez kojih realizacija projekata često ne bi ni bila moguća**¹¹.

Što se tiče samih institucija koje su odgovorne za ovo pitanje, pored partnerstva sa drugim organizacijama civilnog sektora, sagovornici pominju i ministarstva i nadležne institucije koje su zadužene za sprovođenje strategija kao i institucije odgovorne za kontinuitet u realizaciji projekata i finansijsku podršku projektima. Sava Veselinović predlaže da se formiraju koordinaciona tela, koja bi bila zadužena za konkretnu temu o mladima na margini, navodeći dobar primer iz prakse Crvenog krsta.

“

U okviru projekta protiv trgovine ljudima postojao je lokalni koordinacioni tim, koji su činili predstavnici gradske uprave Crvenog krsta, Centra za socijalni rad, Zdravstvenog centra, policije, i onda smo se sastajali nekoliko puta godišnje, gde smo imali neke aktivnosti i ciljeve koje želimo da ispunimo, Grad odvoji sredstva za tu temu i dobar deo aktivnosti sprovodi Crveni krst na terenu u radu sa mladima.

Sava Veselinović, Crveni krst

”

SARADNJA CIVILNOG SEKTORA I JAVNIH USTANOVA: PREPREKE I IZAZOVI

Učesnice i učesnike diskusije pitali smo o iskustvima u vezi sa saradnjom civilnog sektora i javnih ustanova, koje su prepreke s kojima se susreću u radu, a koje prednosti ostvarivanja ove saradnje. Predstavnice Plavog pozorišta i organizacije OPA-Femiks dele utisak da je saradnja sa drugim organizacijama civilnog sektora nešto lakša nego sa javnim ustanovama, a kada je reč o javnim ustanovama, smatraju da se komunikacija bolje odvija na lokalnom nivou, izvan Beograda.

¹¹Dubravka Vujinović ističe saradnju i sa organizacijama civilnog sektora i sa javnim ustanovama, a kao primere dobre prakse navodi saradnju sa sledećim organizacijama: Gradska organizacija gluвих Beograda i Kulturno- umetničko društvo gluвих „Radivoj Popović“ iz Beograda, Gradska organizacija slepih, Akademska inkluzivna asocijacija (ranije Udruženje studenata sa hendikepom); Komesarijat za izbeglice. Olga Boškov i Maja Josić navode takođe oba sektora: Art Aparat, domovi učenika srednjih škola. Sava Veselinović je istakao specifičnost Crvenog krsta kao organizacije, koja nije zvanično ni institucija, ni nevladina organizacija, nego ima specifično mesto u Srbiji, ima svoj zakon kojim reguliše rad. Crveni krst ima obaveznu saradnju sa lokalnim institucijama i sa institucijama na nacionalnom nivou: Centar za socijalni rad, zdravstveni centri, MUP, Komesarijat za izbeglice i migracije. Dragiša Nikolić navodi dobru saradnju sa kulturno-umetničkim društvima kad je reč o manifestacijama folklornog karaktera.

“

Što se tiče saradnje sa institucijama, van Beograda, u Srbiji, tu imamo dugogodišnje partnere koji su bili otvoreni za savremeno pozorište. Tu smo počeli da negujemo svoju publiku, u Rumi, Novom Sadu, Pančevu i drugim gradovima. Tu su institucije bile raspoložene i otvorene i rezultati su se pokazali dobri.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Van Beograda, prednost je to što lokalne institucije vole da dobiju program i otvorene su, daju prostor, često i besplatno, i postoji prepoznavanje, a izuzetno interesovanje pokazuju i lokalni mediji.

Olga Boškov, OPA-Femiks

”

Svi učesnici su saglasni da se situacija razlikuje od slučaja do slučaja, od osobe do osobe, i da se sa te strane saradnja ne može generalizovati i oceniti ni kao uspešna, ni kao neuspešna, jer postoje i pozitivna i negativna iskustva. Ujedno, ocenjuju takvu situaciju kao lošu, jer ne bi trebalo da komunikacija zavisi od inicijative jedne osobe, nego je potrebno da se formiraju tela, radne grupe, gde će moći da se komunicira, da se iznesu problemi i da se zajedno pristupi rešavanju problema.

“

Partner koji nam pomaže u komunikaciji sa marginalizovanim ciljnim grupama je Centar za socijalni rad. Nekad je ta saradnja na dosta zavidnom nivou, nekad komunikacija ne postoji, sve je individualno od sredine do sredine. Takođe, imamo odličnu saradnju sa srednjim i osnovnim školama i razgovaramo sa mladima na različite teme i o HIV-u, AIDS-u, bolestima zavisnosti.

Sava Veselinović, Crveni krst

* * *

Što se tiče javnih ustanova, nema sistematskog prepoznavanja, zavisi od osobe do osobe, što ne bi smelo da bude tako.

Olga Boškov, OPA-Femiks

Kada smo pitali sagovornike da nam navedu nedostatke i izazove s kojima se sreću u saradnji sa javnim ustanovama, sagovornici navode odsustvo strukturne podrške, te preveliku energiju koja se ulaže da bi se obrazložile programske aktivnosti:

“

U Beogradu smo kroz godine iskustva shvatili kako nam je najdraža i najlakša komunikacija sa civilnim sektorom. Kako ne bismo gubili mnogo vremena i energije u odnosu na to gde planiramo svoje programe i u zavisnosti od toga koja veličina prostora nam je potrebna (imamo svoj prostor, ali nam nekad treba veći), najradije saradujemo sa Centrom za kulturnu dekontaminaciju. U javnom sektoru smo često nailazili na nerazumevanje programa, na puno pitanja, morali smo puno da obrazložimo, trebalo je mnogo energije da ubedite nekoga da je program dobar za određenu instituciju. U saradnji sa civilnim sektorom jednako su vidljivi rezultati. Kao skorašnji primer veoma dobre saradnje sa institucijama kulture možemo navesti saradnju sa Muzejom istorije Jugoslavije, koji je omogućio da učesnike međunarodnog projekta „Inkluzivna pozorišta“, podržanog od strane programa Kreativna Evropa, prilikom studijske posete Beogradu i Plavom pozorištu, kroz postavku muzeja vodi gluvi kustos u okviru programa Znakovni muzej.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

Sagovornice iz civilnog sektora u grupnoj diskusiji navode dve strane medalje u vezi sa inkluzivnim programima namenjenim mladima, s obzirom da su besplatni. S jedne strane, podrška javnih ustanova je prisutna, organizaciono i logistički, ali kako se ne radi o programima koji donose profit,

postoje izazovi s kojima se organizacije u ovom pogledu susreću, bilo u nedovoljnom naporu javnih institucija da se dođe do publike, bilo u potencijalnom pomeranju programa. Tu su i prepreke organizaciono-logističke prirode, stvari koje su obećane u realizaciji projekta nisu ispunjene usled politički ili komercijalno važnijeg događaja.

“

Pored odličnog iskustva, primetili smo da su to programi koji ne donose direktan profit, da nema mnogo publike. Možda bi institucije mogle da ulože malo više napora i energije za promociju ovakvih programa. U početku našeg rada, kada bismo pokušali da plasiramo predstavu u gradovima van Srbije, postavljalo se pitanje: „A ko igra?“. Da je u pitanju neko zvučno ime, interesovanje bi bilo veće, a kako to nismo imali, trebalo je energije da nađemo zainteresovane partnere, ali smo ih nalazili.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Naš program može da bude skrajnut, neplanirano i iznenada, ako se nešto važnije dešava ili se dešavalo nešto važno iz političkih i lokalno-političkih razloga.

Olga Boškov, OPA-Femiks

”

Predstavnici javnih obrazovnih/kulturnih ustanova navode drugi vid prepreka. Mirjana Isakov, iz obrazovne ustanove, kao glavnu prepreku saradnje javnog i civilnog sektora, navodi nedostatke u koordinaciji i sagledavanju svih neophodnih resursa da bi se pojedine aktivnosti realizovale (npr. prevoz učesnika sa invaliditetom, potreba za arhitektonski pristupačnim prostorom, adekvatnom ishranom, finansijskom podrškom za osobe u porodici). Dragiša Nikolić iz Kulturnog centra Medveđa smatra da je glavna prepreka nerazvijenost civilnog sektora u manjim sredinama.

“

U našem regionu (Medveđa, Leban i Bojnik) civilne organizacije su malobrojne, sa dosta slabim kapacitetima, dok NVO koje se bave mladima gotovo da i ne postoje. Jedine formalne organizacije koje okupljaju decu i mlade jesu kulturno-umetnička društva i sportska udruženja.

Dragiša Nikolić,
Kulturni centar Medveđa

”

Svi učesnici diskusije saglasni su da je glavni izvor problema u realizaciji projekata iz oblasti kulture namenjenih mladima nedostatak finansija, generalno mali budžet za kulturu.

“

Najvažnije je podizanje tog procenta na 1% za kulturu, da bi mogao da se postavi kontinuitet realizacije projekata. Možete vi da radite i volonterski i iz entuzijazma, ali to nije održivo na duže staze. Moramo dati modus da ljudi koji organizuju programe mogu da ih realizuju. Budžeti su nedovoljni, morate istovremeno da skupite sredstva i od Grada Beograda, Sekretarijata za kulturu, i od Ministarstva za kulturu i od Ministarstva sporta i omladine, Ministarstva za ljudska i manjinska prava da biste mogli da realizujete projekat prema svojoj zamisli, ili da projekat smanjujete na 40% budžeta, a tada se ponekad dovodi u pitanje kvalitet tog projekta.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Finansijska podrška nikada nije u potpunosti pokrila troškove projektnih aktivnosti. Veliki deo aktivnosti je omogućen pro bono radom projektnih timova (troškovi ljudskih resursa). Porazno je da su stvaraoci u kulturi viđeni za donatore svoga rada, za razliku od ostalih sektora. Ustanove kulture su otvorene za saradnju, ali je ona najčešće uslovljena

finansiranjem projekta. Zbog najčešće nedovoljnih finansijskih sredstava za sve aspekte podrške i prilagođavanja koje je potrebno uključiti kada je reč o participaciji mladih sa teškoćama i invaliditetom, krajnji rezultat nije uvek i puna participacija

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sada

* * *

Finansiranje u polju kulture je potpuno jezivo. Tu preporučujem akcije Nezavisne kulturne scene i reorganizaciju rokova i sredstava. Jako se kasni sa objavama i uplaćivanjem novca, tako da organizacije koje se većinski oslanjaju na taj novac moraju ulagati sopstvena sredstva. Krovni problemi su i duboka korupcija koja zahvata ustanove kulture, zavisnost od lokalne politike i politička motivisanost ljudi koji rade u institucijama kulture, ili su manje stručni, ili moraju davati prioritet onome što je u skladu sa politikom, pa i ako bi hteli nešto drugačije.

Olga Boškov, OPA-Femiks

* * *

Što se tiče finansijske podrške, mi smatramo da su sredstva koja su dodeljena našoj ustanovi bila dovoljna za oko 70% planiranih aktivnosti. Sva dodatna sredstva nadomeštena su sopstvenim učešćem. Kulturne ustanove i javni sektor bi trebalo da imaju više aktivnosti kojima se podržavaju mladi

Dragiša Nikolić,
Kulturni centar Medveda

* * *

Podrška je suviše mala, da bi mogle da se postignu značajne promene. Nije dovoljna za realizaciju projekta, već najčešće za mali deo aktivnosti. Uvek obezbeđujemo podršku sa više strana kako bismo realizovali projekat. Kulturne ustanove od značaja su do sada pokazivale razumevanje za ovu temu i ustupale su nam prostor za ovakve sadržaje.

Maja Ćurčić, udruženje Art Aparat

PREPORUKE ZA BOLJU SARADNJU CIVILNOG I JAVNOG SEKTORA I PREPORUKE ZA BOLJU VIDLJIVOST MLADIH NA MARGINI U SFERI KULTURE

Učesnice i učesnici grupne diskusije bolju saradnju civilnog i javnog sektora vide u: (1) intenzivnoj komunikaciji i uvažavanju svih zainteresovanih strana i preporuka partnerskih organizacija, (2) edukaciji zainteresovanih strana, (3) kontinuiranom radu i upornosti da se programi namenjeni mladima prikažu na kvalitetan i adekvatan način, (4) konstantnom podsećanju na važnost konkretne teme, (5) konsultovanju korisničke (ciljne) grupe pri kreiranju programa, (6), većoj podršci lokalne samouprave, (7) većem broju projekata ustanova kulture.

“

Treba ići napred, treba ići kroz te prepreke. Naša je uloga da edukujemo sugrađane i sveopštu javnost i ljude u tim institucijama, koji nisu imali prilike da se susretnu sa inkluzivnim programima, da su oni vrlo kvalitetni. Kad se postavite kao neko ko želi da nekome objasni, da ga edukuje, nema nepremostivih prepreka, ići ćete i kroz godine ostvariti ciljeve. Kroz dugogodišnji kontinuitet, borbu, saradnja je moguća.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Treba u nekim oblastima poboljšati komunikaciju između lokalnih činilaca, da li su to NVO ili institucije gradske uprave. Mislim da je nedovoljna komunikacija prepreka, kao i slaba povezanost vladinog i nevladinog sektora. Mislim da su nam ciljevi isti. Na lokalnu je jako važna komunikacija države i institucija sa nevladinim sektorom i podrška u radu, a neće doći do podrške ukoliko oni ne shvate potrebu nevladinog sektora, organizacija, koliko njima znači pristup mladima, različitim ciljnim grupama i koliko često mogu na jednostavan način da pomognu.

Sava Veselinović, Crveni krst

* * *

Pri kreiranju programa uvek konsultovati korisničku (ciljnu) grupu. Ne pretpostavljati šta im je potrebno, već uvažiti mišljenje i preporuke partnerske organizacije ili grupe mladih sa invaliditetom.

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje
„Milan Petrović“ iz Novog Sada

Sava Veselinović dodatno naglašava koliko je u partnerstvu civilnog i javnog sektora važno uvažavanje druge strane radi postizanja dugoročne saradnje, a i postizanja zajedničkog cilja.

Važno je da, ako nekad nemamo dovoljno razumevanja od partnera, bilo NVO ili institucija, mi imamo spreman govor, materijal, prezentaciju i uvek ih uzdignemo, onda pokažemo uvažavanje te strane, da je podrška sa te strane jako važna, dakle da se i uzdigne ta strana ako treba. Često prihvate kada se oni osete važnim, kad shvate i važnost neke teme. Pre svega, imati u fokusu krajnjeg korisnika do kog želimo da dopremo, kojeg želimo da osnažimo, ali iskoristiti priliku i da se tom nekom zahvalimo, jer će to možda biti put za nastavak saradnje.

Sava Veselinović, Crveni krst

U skladu sa gore navedenim i bolja vidljivost mladih na margini postiže se ukoliko se akcenat stavi na zajednički cilj, a različiti akteri civilnog i javnog sektora zajedničkim snagama rade na ostvarenju tih ciljeva, i to – ne samo u sferi kulture, nego u svim sferama društva.

“

Trebalo bi da postoje zajednički ciljevi institucija kulture i civilnog sektora kako bi se realizovali programi od značaja za kulturu. Trebalo bi da postoji zainteresovanost obeju strana. Ustanove kulture treba da imaju neku vrstu sigurnosti da je program koji dolazi od strane civilnog sektora kvalitetan, da imaju tu vrstu poverenja, a sa strane civilnog sektora ustanova kulture treba da ispuni sve obaveze koje to partnerstvo podrazumeva da bi se uspešno realizovao program.

Dubravka Vujinović, Plavo pozorište

* * *

Nikad dovoljno informacija mladima. Treba da im pristupimo sa više različitih strana: organizacija, škole, nastavnici, ustanove, jer ako smo im sa više strana prišli, pre ćemo i bolje ćemo dopreti do mladi.

Sava Veselinović, Crveni krst

* * *

Da bi se vidljivost mladih sa invaliditetom poboljšala, potrebno je insistirati na inkluzivnosti u svim sferama, tj. na izgradnji inkluzivnog društva, a ne na „specijalizovanim“ festivalima i programima koji dodatno marginalizuju učesnike i publiku.

Mirjana Isakov, Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ iz Novog Sada

”

IV IZVEŠTAJ SA FOKUS-GRUPNE DISKUSIJE SA MLADIMA

Dan	14. mart 2023.
Učesnice diskusije	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sofija Drašković 2. Iva Gajin 3. Kristina Milojević 4. Eleonora Oravec
Napomena	<p>Fokus-grupna diskusija održana je onlajn. Trajala je sat i po vremena. Sagovornice diskusije učestvovala su na brojnim projektima koje je podržalo Ministarstvo kulture i informisanja u periodu 2018–2022. godine na Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade i Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom, ali i na projektima namenjenim mladima generalno. Njihova uloga u ovim projektima bila je raznovrsna, te su nam prenele svoja iskustva iz ugla publike, učesnica projekata, ali i iz ugla saradnica i volonterki organizacija civilnog društva koje su bile nosioci projekata.</p>

Sagovornice fokus grupe bile su učesnice brojnih projekata u organizaciji civilnog sektora koji su namenjeni mladima na margini. Sofija Drašković je jedna od polaznica projekta „Oda različitosti“, edukativno-kreativnog projekta inkluzije **mladih osoba sa invaliditetom**, koji je realizovan tokom 2021–2022. godine u saradnji Plavog pozorišta i Akademske inkluzivne asocijacije (tada Udruženje studenata sa hendikepom). Pozorišni proces u trajanju od šest meseci završen je predstavom-prezentacijom pod nazivom „Da kroz život bujam“¹². Iva Gajin je po zanimanju specijalni pedagog, volontirala je u Centru za integraciju mladih, trenutno je zaposlena u Centru za pozitivan razvoj dece i omladine (CEPORA). U Centru za integraciju mladih imala je priliku da radi sa **decom i mladima iz neformalnih naselja**, gde je obavljala poslove poput podrške prilikom dovođenja u školu, odvođenja iz škole, pomoći pri izradi domaćih zadataka, podrške i osnaživanja roditelja.

CEPORA se bavi projektima koji su **namenjeni deci i mladima bez roditeljskog staranja**. Tu je učestvovala u razvojnim radionicama. Ona je instrumentalni mentor, daje časove engleskog jezika mladoj osobi iz doma. Eleonora Oravec aktivno volontira u različitim organizacijama od 2016, trenutno volontira u Crvenom krstu, Pančevo, trener je programa koji je posvećen **mladima u riziku** i borbi protiv trgovine ljudima. Držala je edukativne radionice **mladima romske populacije i mladima sa intelektualnim teškoćama**. Tokom fokus-grupne diskusije prenela je i iskustva sa projekta Crvenog krsta, Pančevo Preventivno pozorištanice, gde je učestvovala u osmišljavanju i u realizaciji projekta. Preventivno pozorištanice je lutkarsko pozorište, interaktivna edukativna predstava za decu. Deca posmatraju različite rizične situacije i promišljaju šta bi uradili u konkretnoj situaciji (ulaženje u automobil nepoznate osobe, dopisivanje sa nepoznatom osobom i sl.). Na ovom projektu sertifikovani edukatori su bili upravo mladi. Kristina Milivojević je studentkinja Filozofskog fakulteta u Nišu (smer: Novinarstvo), bavi se pisanjem, izdala je jednu zbirku poezije, volontirala je na brojnim projektima. Bila je u ulozi publike, ali i učesnika u okviru projekta Praznik savremene poezije, koji se bavi **promocijom ženskog stvaralaštva**, u organizaciji Kluba za osnaživanje mladih 018.¹³

Vodič za fokus grupe kreiran je sa ciljem da se ustanovi koji su dometi projekata na kojima su sagovornice učestvovale, kako su se inicijalno informisale o projektima, šta su novo saznale, kakav je uticaj ovih projekata na mlade generalno. Dalje, želeli smo da saznamo kako sagovornice ocenjuju kulturnu ponudu u svom gradu i da li smatraju da je ona dostupna svim mladima, te kojoj grupi mladih nije dostupna. Želeli smo da utvrdimo da li postoje neke kulturne potrebe koje naše sagovornice imaju, a nemaju načina da ih realizuju i zbog čega. Na kraju, cilj razgovora je bio da se na osnovu razmene iskustva sagovornica iz prakse i učešća u projektima za mlade

¹² Prezentacija se bavila pitanjem inkluzije, a učesnici su bili mlade osobe sa invaliditetom i mlade osobe bez invaliditeta, koje su zajedno, kroz nekoliko meseci edukativnog rada Plavog pozorišta, stekle osnovna znanja iz oblasti savremenog pozorišta. Svako od učesnika je na početku rada izabrao jednu poznatu osobu sa invaliditetom, koja je dala značajan doprinos u istoriji čovečanstva i čiji su život i delo, uz inkluzivni pristup u okviru samih radionica i lična iskustva učesnika, poslužili kao inspiracija za kreativni proces. Prezentacija je prikazana u Beogradu, Rumi i Kragujevcu. Projekat su podržali Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog i Sekretarijat za kulturu Grada Beograda.

¹³ Projekte organizacije CEPORA je više godina finansiralo Ministarstvo kulture i informisanja na Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade. Ciljna grupa mladih na margini, kojima se bavi ova organizacija, jesu deca bez roditeljskog staranja. Na istom konkursu sredstva za realizaciju dobio je i projekat

navedu preporuke za postizanje bolje vidljivosti mladih na margini i njihove participacije u kulturnoj sferi

DOMETI PROJEKATA ZA MLADE I NOVA SAZNANJA

Sagovornice su istakle nekoliko ključnih dometa projekata za mlade u kojima su učestvovala: (1) značaj za grad, (2) nova poznanstva, (3) grupna kohezija, (4) upoznavanje različitih kultura, (5) značaj za budući profesionalni rad, (6) podizanje svesti kod ljudi o mladim osobama na margini i bliže upoznavanje sa njima, (7) razvijanje ličnih veština, (8) edukativni karakter, (9) uključivanje marginalizovanih mladih u obrazovni sistem.

Dopada mi se ta njihova borba za ravnopravnost, borba za mlade kao mlade, sviđa mi se što su liberalni i što su jedan potpuno novi talas u kulturi koji je trenutno potreban našem gradu i mladima.

Kristina Milojević

* * *

Kada je reč o programima za mlade Crvenog krsta zadovoljna sam što je Crveni krst Pančevo implementirao različite programe Crvenog krsta i time omogućio da svi mladi sa različitim interesovanjima grada Pančeva imaju priliku da izaberu da se bave onim aktivnostima programa koji im je najzanimljiviji i najviše odgovara njihovim potrebama. Svi mladi u Crvenom krstu imaju mogućnost da unose novine i preuzimaju inicijativu u pokretanju i realizovanju novih ideja.

Eleonora Oravec

¹¹ Preventivno pozorištanice, Crveni krst, Pančevo, 2021, koji se bavi decom i mladima u riziku i projekat Praznik savremene poezije, Klub za osnaživanje mladih 018 iz Niša, 2021, koji se bavi rodnom ravnopravnošću.

U pogledu **značaja za grad**, Kristina Milojević je izrazila zadovoljstvo i ponos što u gradu Nišu postoji jedna takva organizacija kao što je Klub za osnaživanje mladih 018 i ističe da se organizacija veoma zalaže za mlade, na umetničkom, društvenom, kulturnom i političkom polju. Isto naglašava i Eleonora Oravec, zadovoljna što u Pančevu postoje programi za različite ciljne grupe mladih koje nudi Crveni Krst.

Kada je o **novim poznanstvima** reč, Iva Gajin i Sofija Drašković iznele su pozitivna iskustva sa projekata koji istovremeno okupljaju mlade sa invaliditetom i mlade bez invaliditeta. Iva je svoja iskustva prenela sa poslednjeg projekta Attach koji je sprovela CEPORA. CEPORA radi sa decom iz sistema socijalne zaštite, sa decom iz domova za nezbrinutu decu, a na projektu su bili mladi sa smetnjama u razvoju iz Italije i mladi nezaposleni iz Hrvatske, tako da su se sve grupe spojile, osobe različitih uzrasta i iz različitih kultura. Sofija Drašković učestvovala je u projektu Plavog pozorišta, Oda različitosti, u predstavi „Da kroz život bujam“, takođe projekat u kom su učestvovala istovremeno osobe sa invaliditetom i bez njega. Obe su kao domete projekata ovog tipa navele **poznanstva, kulturnu razmenu i izraženu društvenu koheziju.**

“

Ovaj projekat doneo mi je nova poznanstva sa ljudima koji nisu iz Srbije, upoznavanje njihove kulture... Dosta sam zapravo saznala o njima samima, o njima kao ličnostima, zblížili smo se, našli smo mnogo sličnih interesovanja. Tu smo svi zajedno, a ja kao stručnjak mogu da pretpostavim šta se sve njima izdešavalo u životu, pa imam taj osećaj: „Aha, bolje da malo pripazim“. Ipak, kada smo svi tu zajedno, na neki način svi smo jednaki, svi smo tu da rastemo zajedno, oni imaju iste probleme kao i ja, ja imam neke probleme iste kao oni. I iskustvo iz Centra za integraciju mladih je takvo da sam se susrela sa mladima koji imaju jako teške životne priče, koji žive u teškim životnim uslovima, ali ako se budemo fokusirali samo na to, a ne na njihove snage, nećemo baš mnogo moći da doprinesemo.

Eleonora Oravec

* * *

Bile su osobe i sa invaliditetom i bez invaliditeta. Svi smo bili približnih godina, povezali smo se na tom prijateljskom nivou, nije bilo preterano formalno, da smo se gledali čudno, bila je topla atmosfera, mladi učesnici bez invaliditeta bili su voljni da uče dosta o inkluziji, o tome kako se treba ophoditi prema osobama sa invaliditetom, a i mi smo upoznali njih. Ta grupna kohezija između nas bila je prijateljska, topla, prijatna. Generalno, iskustva i iz privatnog života su takva da prvo što ljudi vide jeste taj invaliditet, ali posle upoznavanja i vremena provedenog zajedno te granice se gube, ne obraća se toliko pažnja i više se gleda sama osoba nego njen invaliditet.

Eleonora Oravec

Edukativna komponenta projekata takođe je prisutna, učesnice fokus grupe navode da su na projektima imale priliku da nauče mnogo toga, kako iz oblasti inkluzije, tako i iz oblasti umetnosti, ali i da su projekti bili prilika za lično samousavršavanje, negovanje veština i da su oni značajni i za buduće profesionalno iskustvo sagovornica. Veliki značaj projekata ogleda se i u ponovnom stavljanju fokusa na značaj kulture za društvo.

Ovaj projekat doneo mi je mnogo iskustva u direktnom radu sa mladima na margini, značaj na profesionalnom planu. Svesna sam svega što se dešava sa strane, upoznata sam sa papirologijom, ali ovde sam direktno učestvovala, ja sam doprinela projektu na neki način, rad na emotivnom nivou, to je proces primenjenog pozorišta, iz toga se izvuku jako lepe emocija i iskustva.

Iva Gajin

* * *

Ja sam naučila mnogo stvari, naučila sam brojne stvari o pozorištu koje je više antropološko, ne klasično, komercijalno. Ja, kao osoba sa

invaliditetom, i ranije sam znala brojne stvari vezane za inkluziju, ali sam imala prilike da to vidim iz jednog novog ugla. Prošli smo kroz jedan vid obuke koji su nam glumci iz pozorišta sprovodili. Ja se dosta interesujem za vizuelne umetnosti, baš sam bila zadovoljna i inspirisana nakon toga, učili smo o nekim novim stvarima za koje generalno nemamo priliku da vidamo po Beogradu i Srbiji. Sam proces obuke je specifičan, ali svima nama je prijalo, dosta smo se povezali kao grupa, pojedinačno je uticalo na nas, na neke nove poglede na pozorište, antropološku glumu, bilo je zanimljivo i jedinstveno iskustvo

Sofija Drašković

* * *

Mladi edukatori Crvenog krsta bili su oduševljeni jer su imali prilike da razvijaju određene lične veštine, poput veštine javnog prezentovanja, glume, mladi u mom gradu su bili oduševljeni jer su videli da se nešto dešava u tom smeru, sa jedne strane umetničko, sa druge strane edukativno. Primećeno je da tako nešto treba da postoji u našem gradu, da postoji predstava koja je namenjena raznim ciljnim grupama. Benefite su dobile različite strane – kako oni koji su edukovali, tako i publika.

Eleonora Oravec

* * *

Projekti su probudili želju kod mladih i svest za organizacijom, napretkom i revolucijom, za kulturom i za nekim boljim sutra, da bi se to sve vratilo tamo gde bi trebalo da bude, i svest o tome koliko smo slepi bez kulture.

Kristina Milojević

Na edukativnu komponentu nadovezuje se i **uključivanje marginalizovanih mladih u sistem obrazovanja**, kao jedan od značajnih dometa projekata za mlade, koji je istakla Iva Gajin:

“

Jedan od dometa projekata jeste uključivanje marginalizovanih mladih u obrazovni sistem – pomogli smo im da budu svakodnevno aktivni u tom polju, koje im je jako važno; podrška mladima iz sistema socijalne zaštite, znaju da uvek mogu da nas pozovu. Sve je ovo možda individualno, ali to što njima znači i njih lično osnažujemo i podržavamo, neminovno će doprineti lokalnoj zajednici, jer kada imamo neki sistem podrške, postajemo i snažniji i sigurniji i možemo da se razvijamo. Ta ljubav i podrška, koju svi pružamo na različite načine, doprinose kako pojedincu tako i lokalnoj zajednici i društvu u celini.

Iva Gajin

”

UTICAJ PROJEKATA POSVEĆENIH MLADIMA NA MARGINI NA MLADE GENERALNO

Pošto smo ustanovili kakav su značaj navedeni projekti imali lično za učesnice grupne diskusije, želeli smo da utvrdimo kakav je njihov uticaj na mlade generalno. Sagovornice su se složile da je njihov uticaj pozitivan, da je doveo do takozvanog **aha!-efekta** – osveščivanja njihovih vršnjaka, emotivne reakcije, ali se slažu i s tim da su ovi projekti i dalje „rezervisani“ za uži krug mladih ljudi i da je nedovoljna informisanost šireg kruga mladih i dalje glavni problem.

“

Što se tiče mojih vršnjaka, koji su, na primer, gledali predstavu, reakcije su jako, jako, jako pozitivne, ali jako uzak krug ljudi za to može da sazna i to su isti ljudi. Polako se širi krug, jer ti ljudi koji znaju za to uporno dovode nove ljude, ali to je proces koji dugo traje i trebaće nam mnogo, mnogo vremena. Veliku ulogu vidim u mladima koji direktno učestvuju u tome,

jer smo svi mi promotivni materijal, pričaćemo o tome, kao snežna kugla, to će da se mota, mota, mota i širiće se.

Iva Gajin

* * *

Kad su se održavale te predstave, svako je mogao da pozove određeni broj ljudi, da dođe, da prisustvuje. Ja sam zvala svoje prijatelje, to su bili mladi sa invaliditetom i mladi bez invaliditeta, i svi su bili duboko pogođeni svime što su videli, da je svako od njih imao pozitivan uticaj, da je dosta uticalo na njih same, svako od njih je imao reči hvale i imam utisak da su im bile otvorene oči, da su imali neki aha!-momenat. Mislim da sam ja to prenela na njih, jer sam ja bila oduševljena projektom i mislim da je tako uticalo i na druge mlade.

Sofija Drašković

* * *

Mladi u sebi imaju osećaj za borbu, liberalnost, buntovništvo, razumevanje drugih mladih, ali kao da su to zapostavili kroz život kakav vode. Sve vide i shvate tek kad im se to više približi. Predstavu koju radimo sa Medicinskim fakultetom, predstava o mentalnoj zrelosti mladih, koja je i evropski nagrađena, opisuje probleme mladih u riziku (narkomanija, samoubistvo), videla sam da su jako emotivno reagovali na predstavu, kao da ih je stigao strah od društva u kome živimo, ali je potrebno više raditi sa mladima kako bi došle do izražaja neke od tih nama urođenih, ali zapostavljenih osobina.

Kristina Milojević

Što se tiče uticaja na mlade na margini, Iva Gajin ističe takođe pozitivan uticaj, ali i da je veoma teško uključiti mlade na margini u projekte, da je reč o jednom dugoročnom procesu.

Što se tiče dece i mladih iz sistema, veliki je uticaj na njih ako se uključe u ovakve projekte, ali je teško dopreti do njih i doći do toga da se i oni uključe. Problem kod njih je i istrajnost u bilo kojim aktivnostima, ali ako se oni uključe i prepuste tom procesu, značaj je veliki – oni se povezuju sa različitim ljudima, šire mreže, nisu fokusirani na ljude s kojima se svakodnevno sreću, tu grupu ljudi sa kojom imaju interakciju i imaju ljude na koje mogu da se oslone, to njima lično mnogo znači.

Iva Gajin

INFORMISANJE O PROJEKTIMA ZA MLADE

Sagovornice su se o projektima u kojima su učestvovala informisale na različite načine: (1) u srednjoj školi, (2) preko udruženja i organizacija, (3) samostalnim traženjem preko interneta. Sve sagovornice su saglasne da je **neinformisanost mladih dosta prisutna** i u tom pogledu savetuju organizacijama koje treba da promovišu projekte za mlade **komunikaciju preko različitih kanala**: (1) srednje škole, (2) udruženja, (3) studentske novine (4) ulične manifestacije, (5) „od usta do usta“, (6) društvene mreže, posebno Tik tok i Instagram, (7) direktan kontakt sa mladima.

Ja sam o projektima Crvenog krsta saznala u srednjoj školi, tako što su došli volonteri Crvenog krsta da predstave organizaciju, ali to je bilo pre sedam godina, a danas mislim da mladi treba da vide informaciju na društvenim mrežama, posebno na Instagramu, Tik toku. Trudimo se da preko Instagrama plasiramo sve što radimo. Generalno društvene mreže, ali takođe ono što se pokazalo kao dobra praksa jesu određene ulične manifestacije, kada se obeležava neki važan datum u našem gradu, tu postoji naš info-štanđ gde delimo različite flajere, gde informišemo mlade kada mogu da dođu u naše prostorije. Mislim da su

to dve različite stvari, da budemo vidljivi na ulicama, u školama, ali vidljivi i na društvenim mrežama.

Eleonora Oravec

* * *

Ja kao student novinarstva smatram da su mediji odgovorni za neinformisanost mladih. Mi se preko našeg studentskog lista tudimo da informišemo mlade o aktuelnim događajima, organizacijama. Postoji velika povezanost fakulteta i organizacija. Kod nas, u Nišu, ne postoji instangramski razvijen sistem, informaciju mladi vide ako je u njihovoj sferi interesovanja. Primetila sam da imamo organizaciju u Nišu koja dovodi pesnikinje, feministkinje iz regiona i primetila sam da su uvek učesnici kao i ja, iz tog sveta umetnosti, kulture, koje se interesuju za to, a ostale žene, devojke ne saznaju za to, jer se ne piše dovoljno o tim projektima.

Kristina Milojević

* * *

Ja sam saznala o svim programima i projektima preko društvenih mreža. S namerom sam guglala i tražila organizacije gde sam htela da volontiram. Kasnije je išlo „od usta do usta“, nekako se i napravi mreža ljudi, delimo informacije jedni sa drugima, imamo slična interesovanja i znamo gde jedni druge možemo da usmerimo. Tik tok je sjajna platforma za širenje informacija za mlade, malo je teža za samu organizaciju, moramo da se dovijamo. Kod nas je najveća interakcija na Instagramu i to sve zavisi od grupe na koju se fokusiramo: na Instagramu se fokusiramo na mlade, na Fejsbuku na ljude između 30 i 45 godina. Na društvenim mrežama, zavisno od ciljne grupe, prilagođavamo sadržaj, ali istakla bih čak i direktne odlaske u školu i direktnu komunikaciju sa decom, tokom radionice se često povežemo sa decom, često su želeli da se uključe u naš rad. Direktna reč dosta znači.

Iva Gajin

KULTURA ZA SVE? KULTURNA PONUDA ZA MLADE, DOSTUPNOST KULTURNIH SADRŽAJA

Učesnice diskusije navode različite prepreke sa kojima se susreću mladi pri ostvarenju svojih kulturnih potreba: (1) arhitektonske prepreke (mladi sa invaliditetom), (2) nedovoljnu svest kulturnih institucija i čitavog društva o kulturnim potrebama mladih sa invaliditetom, (3) centralizaciju kulturne ponude, (4), nedovoljnu informisanost mladih i slab marketing vezan za kulturna dešavanja, (5) nedostatak finansija, (6) nedostatak slobodnog vremena, (7) primarnu i sekundarnu socijalizaciju koja zapostavlja značaj učestvovanja u kulturnim dešavanjima.

Na **arhitektonske prepreke i problem nedovoljne osvešćenosti društva** ukazala je Sofija Drašković, koja je prenela svoja iskustva pri poseti kulturnim ustanovama:

“

Ja kao neko ko je korisnik kolica, svaki dan se susrećem sa arhitektonskim preprekama, ne samo pri poseti kulturnim događajima, nego i u svakodnevnim aktivnostima. U Beogradu je situacija takva da postoji dosta mesta koja su prilagođena korisnicima kolica. Ja pre odlaska moram da zovem, da proverim, kad se desi da je neka zgrada nepristupačna, ja čujem da je ljudima jako žao što ne mogu da dođem, tako da mislim da nije po sredi neka loša namera, već opšta neosvešćenost, dok ne dođu do samog trenutka da bi neko potencijalno došao, a ne može da dođe, oni ni ne pomisle na tako nešto. Svako može da nađe nešto što mu odgovara, što je pristupačno, ali nije zadovoljavajući nivo i ima prostora za unapređenje. Ja sam prošle godine bila na nekom kvizu koji se održavao u Jugoslovenskoj kinoteci, i tu je bilo priče koliko su kulturne institucije prilagođene osobama sa invaliditetom i ti statistički podaci su poražavajući ako se gleda na globalnom nivou, u celoj Srbiji. To je nešto na čemu treba raditi i ima dosta ljudi koji imaju dobre volje i žele da to promene, ali verovatno zavisi od brojnih faktora.

Sofija Drašković

”

Kada je o **centralizaciji kulturne ponude** reč, sagovornice iz drugih gradova (iz Niša i Smederevske Palanke) pominju centralizaciju kulturne ponude u pogledu relacije Beograd–drugi gradovi u Srbiji, dok sagovornica iz Beograda takođe uviđa problem centralizacije kulturne ponude, ali u pogledu relacije centar grada–periferija. Pored navedenog, učesnice u razgovoru ističu i nedostatak aktivizma u gradovima van Srbije, ne toliko nedostatak aktivizma mladih, već nedostatak podrške mladima kada se aktiviraju i bore za bolje uslove.

“

Što se ponude tiče, dolazim iz Smederevske Palanke, tamo je kulturna ponuda baš slaba, pogotovo za mlade, dešavaju se neke manifestacije, ali nekoliko puta godišnje. Ja posećujem Galeriju moderne umetnosti, obaveštavaju me mejlom, ali možda neki drugi mladi nisu upućeni. Što se Beograda tiče, situacija je dosta bolja, postoji dosta institucija i manifestacija za mlade.

Sofija Drašković

* * *

Tu je i blizina mesta kulturnih dešavanja. Ja živim u Krnjači, ima ljudi koji žive dalje, lošiji je prevoz, sve je koncentrisano u centru, Knezu, na Vračaru, kulturne ponude nema na periferiji grada.

Iva Gajin

* * *

U Nišu smo se fokusirali na dramsku umetnost, na stendap, pozorište, imitacije, dok nema prostora za slikanje, crtanje, vajanje, nema ponude. Što se muzike tiče, taj deo kulture je jako loš, čak i kada imamo neku organizaciju i dođe neki bend koji je bitan mladima u kulturi, ili je loš objekat, ili ima malo mesta, imamo uspešno akademsko pozorište, festivale, ali mnogo toga nam je uskraćeno, uvek moramo do Beograda ili Novog Sada. Kod ženske populacije, u Nišu, među mladima, htele smo da podržimo brojne proteste u smeru ženskih prava, ovde u Nišu je organizacija jako loša i ne možemo da forimiramo grupu koja bi mogla da se bori za svoju ideologiju. Kod nas je najveći problem što nemamo

izbora. Bila je sada priča oko Nišvila. To je festival na koji smo baš ponosni, svi smo bar jednom tamo volontirali, definitivno bismo se borili za to, ali problem je što, kada se mladi bore, stariji ćute.

Kristina Milojević

Kada je o **finansijskom momentu** reč, sagovornice navode taj problem i kao 1) lični nedostatak finansija, kao 2) problem sa kojim se susreću marginalizovane grupe mladih, nižeg ekonomskog statusa, ali i kao 3) institucionalni problem: manjak sredstava za kulturna dešavanja na nivou grada.

“

Iz mog ugla, problem je finansijski momenat. Trenutno studiram, ja jako volim slikanje, kaligrafiju, sve to iziskuje dosta sredstava, i nisam mogla da učestvujem u svemu što sam želela.

Iva Gajin

* * *

Primeru radi, deca u neformalnim naseljima, ta deca nemaju osnovne uslove za život, nižeg su ekonomskog statusa, sigurno neće razmišljati o koncertima.

Iva Gajin

* * *

Nama su povećali previše članarinu pozorišta zbog zakupa sale. Kada bismo povećali i cenu karte, izgubili bismo publiku. Na taj način gubimo odnose sa drugim gradovima i drugim državama. Malo je ljudi koji dolaze u naš grad da bi se družili kroz kulturu. Imali smo nekada bolje odnose sa Banja Lukom, oni su imali promocije kod nas, mi izložbe kod njih, ali kako smo ostali bez sredstava, izgubili smo i te odnose.

Kristina Milojević

Pored navedenih prepreka, sagovornice govore i o **nedostatku slobodnog vremena, slaboj informisanosti mladih**, ali kao prepreku vide i **činioce primarne, kasnije i sekundarne socijalizacije**.

“

Mislim da mladi ni od malena nisu naučeni da se okreću ka kulturi i obrazuju na taj način. Veliki problem je i u samoj porodici, školi, profesorima, kada izuzmemo siromaštvo i sve što je logično da se pomene.

Kristina Milivojević

”

PREPORUKE ZA BOLJU VIDLJIVOST MLADIH NA MARGINI U SFERI KULTURE

Kao najvažnije institucije, koje bi trebalo da doprinesu većoj vidljivosti mladih na margini u kulturnoj sferi, učesnice diskusije navode Ministarstvo za kulturu i informisanje, Ministarstvo turizma i omladine, udruženja poput Akademske inkluzivne asocijacije, ali ne samo udruženja osoba sa invaliditetom, nego i udruženja drugih grupa marginalizovanih mladih, asocijacije, volontere, obrazovni sistem. Ono što sagovornice posebno ističu jeste umrežavanje pomenutih institucija. Isto tako, predlažu rad na boljem informisanju mladih, i to ne samo iz većinske populacije, nego i među pripadnicima nacionalnih manjina.

“

Ja bih uključila sva ministarstva, ali baš sva, jer mislim da svako može da doprinese na svoj način. Tu su škole, obrazovne institucije, predškolske ustanove, srednje škole, fakulteti. Povezivanje apsolutno svih! Kad kažem „svih“, mislim i na obrazovne ustanove, ustanove socijalne zaštite, sve što može da se poveže, ja bih povezala.

Iva Gajin

* * *

Što se preporuka tiče, dostupnost ne samo u fizičkom smislu, nego postojanje neke platforma za mlade, gde bi oni mogli da se informišu o kulturi, da sami objekti budu prilagođeni, da se sprovede kulturna dešavanja koja nisu vezana za većinsko stanovništvo, već i za nacionalne manjine, Rome i sl. Da bi privukli mlade i iz tih grupa.

Sofija Drašković

Mladi mogu pomoći mladima! To je jedna od preporuka naših sagovornica. One navode uključivanje mladih u projektne aktivnosti i predlažu **podsticajni, bodovni sistem u sklopu školovanja**. Ideja je da se volontiranje u organizacijama vrednuje kao sistem vannastavnih aktivnosti. Dakle, mladi svojom voljom, ali i škola, kao važan činilac socijalizacije, imaju veliku ulogu u boljem pozicioniranju mladih na margini i mladih generalno u sferi kulture.

Ja bih volela da se uvede – ne mogu da kažem „bodovni sistem“, ali da mladi dobiju nešto od toga osim silnog iskustva, koje je dragoceno. Kao što postoji sistem vannastavnih aktivnosti, da se mladi poguraju da se uključe ranije u sve te aktivnosti, još u srednjoj školi, da steknu svest o tome i da učestvuju na različite načine. Mladi mogu mnogo da doprinesu, mnogo više nego što misle.

Iva Gajin

* * *

Bodovanje je super ideja. Mlade je nekad potrebno na neki način usloviti u jednom periodu, da bi i oni shvatili koliko je važno uključiti se. Ja bih definitivno stavila fokus na osnovne škole, upoznavati ih sa psihologijom, sociologijom, da shvate koliko je važno da rade na sopstvenoj ličnosti, ideologiji, kako bi ih privuklo da rade nešto što ima veze sa kulturom.

Kristina Milojević

V ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Na osnovu (1) **desk analize**, (2) **fokus-grupne diskusije sa predstavnicima civilnog sektora i predstavnicima obrazovnih i kulturnih ustanova**, (3) **fokus-grupne diskusije sa učesnicama projekata za mlade**, izvodimo sledeće zaključke i preporuke:

Desk analiza *Rešenja o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade i za Konkurs u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom* za period 2018–2022. pokazala je da su sredstva koja se izdvajaju za kulturu nedovoljna, a da su mladi na margini posebno zanemarena kategorija. Ohrabruje to da se na pomenutim konkursima iz godine u godinu povećava broj odobrenih projekata, kao i broj projekata koji su namenjeni mladima na margini, budžetska sredstva su veća ali, kako će biti istaknuto i u zaključcima fokus-grupne diskusije, ta sredstva za pojedinačne projekte nisu dovoljna za njihovu održivost.

Dalje, desk analizom odobrenih projekata na *Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade 2018–2022*. **ustanovljene su sledeće grupe projekata za mlade na margini**: (1) projekti posvećeni socijalno ugroženim kategorijama i nacionalnim manjinama, (2) projekti posvećeni mladima sa posebnim potrebama, (3) projekti posvećeni rodnoj ravnopravnosti, (4) društvenoangažovani projekti usmereni na mlade u riziku, (5) projekti usmereni na omladinsko preduzetništvo, (6) projekti posvećeni decentralizaciji kulturne ponude za mlade u manjim gradovima (do 10.000 stanovnika) i (7) projekti posvećeni decentralizaciji kulturne ponude u seoskim područjima. Planirani dometi i medijumi komunikacije tih projekata sa ciljnom grupom sumirani su u tabeli 13. Ohrabruje to što su raznovrsne ranjive kategorije mladih prepoznate u analiziranom konkursu, u poslednjih pet godina, ali udeo tih projekata u odnosu na ukupan broj odobrenih projekata i dalje je mali (videti Tabelu 11).

Desk analizom odobrenih projekata na *Konkursu u oblasti kulturnih delatnosti osoba sa invaliditetom* ustanovljene su sledeće grupe mladih kojima su projekti namenjeni: (1) slepe i slabovide osobe, (2) osobe sa smetnjama u razvoju i/ili osobe sa autizmom, (3) psihijatrijski korisnici, (4) osobe sa cerebralnom paralizom, (5) gluve i nagluve osobe, (6) osobe sa distrofijom. Dometi ovih projekata mogu se svrstati u tri grupe: (1) projekti koji

podržavaju kulturno stvaralaštvo mladih OSI i/ili afirmišu ga, (2) dostupnost kulturnih sadržaja za mlade OSI, (3) senzibilizacija opšte populacije za potrebe mladih OSI kroz kulturne sadržaje.

Na ovom mestu sumiramo zaključke sa fokus-grupne diskusije sa predstavnicima civilnog sektora i predstavnicima javnih i obrazovnih institucija:

- Sagovornice i sagovornici su, kada govorimo o participaciji, ali i dostupnosti kulturnog sadržaja, kao **ranjive grupe mladih u sferi kulture** prepoznali: mlade sa motornim invaliditetom, mlade sa senzornim i kognitivnim oštećenjima, mlade devojke, mlade devojke van Beograda, mlade migrante i azilante, mlade u riziku, mlade koji žive u ruralnim sredinama, mlade iz romske zajednice, mlade migrante i tražioce azila u Srbiji.
- **Dometi projekata** koji su se bavili mladima na margini jesu participacija mladih u kulturnim događajima, širenje vidljivosti mladih na margini, inkluzija mladih na margini, vidljivost u lokalnoj i široj zajednici, subjektivno zadovoljstvo zbog učešća u kulturnom životu, aktivno učešće dece i mladih u seoskim sredinama, rodna ravnopravnost kroz zainteresovanost za alternativnu muziku, socijalizacija i psihološko osnaživanje mladih devojaka, socijalizacija roditelja mladih devojaka, osnaživanje marginalizovane romske dece i mladih, razvoj njihovih psiho-socijalnih i kognitivnih sposobnosti, međugeneracijsko i vršnjačko učenje, senzibilizacija šire zajednice o problemima sa kojima se suočavaju Romi i Romkinje, promocija humanih vrednosti (jačanje društvene kohezije, solidarnosti i empatije).
- **Mehanizmi**, koje sagovornice i sagovornici prepoznaju kao značajne kako bi mladima iz marginalizovanih grupa kulturni sadržaji bili dostupniji, jesu: edukacija zaposlenih u ustanovama kulture, stalna komunikacija sa mladima iz ranjivih grupa, kontinuitet u održavanju projekata, zadobijanje dugoročnog poverenja, kreiranje dugoročnih, kvalitetnih, održivih programa, radikalna fleksibilnost u radu. Institucionalno, kao mehanizme, sagovornice i sagovornici ističu formiranje koordinacionih tela koja bi bila zadužena za konkretnu temu o mladima na margini, stupanje u saradnju sa partnerskim organizacijama koje su uskostručne i specijalizovane za konkretnu oblast. Dalje, navodi se podrška države institucijama koje rade sa mladima iz ovih grupa, veća podrška ovim grupama u okviru grantova koje

daju Ministarstvo omladine, Ministarstvo kulture i informisanja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i druga Ministarstva i veće prepoznavanje kulture kao alata za osnaživanje i uključivanje mladih. U pogledu rodne ravnopravnosti navodi se: afirmativna akcija, pozitivna diskriminacija, programi namenjeni isključivo mladim ženama. Tu je i komunikacija sa mladim devojkama iz manjeg mesta.

- Sagovornice i sagovornici iz civilnog sektora kao nedostatke i izazove s kojima se susreću u saradnji sa javnim ustanovama navode odsustvo strukturne podrške, preveliku energiju koja se ulaže da bi se obrazložile programske aktivnosti. Tu su i prepreke organizaciono-logističke prirode, stvari koje su obećane, a nisu ispunjene usled politički ili komercijalno važnijih događaja. Sagovornici iz javne, obrazovne institucije kao glavni nedostatak i izazov u saradnji sa civilnim sektorom navode prepreke u koordinaciji i sagledavanju svih neophodnih resursa da bi se pojedine aktivnosti realizovale. Navode i nedovoljnu razvijenost civilnog sektora u određenim područjima Srbije. Kao glavni izvor problema svi učesnici diskusije navode finansije, mali budžet za kulturu.
- Preporuke za bolju saradnju civilnog i javnog sektora i preporuke za postizanje bolje vidljivosti i participacije mladih na margini u kulturnoj sferi, koje učesnici diskusije navode, jesu: (1) intenzivna komunikacija i uvažavanje svih zainteresovanih strana i preporuka partnerskih organizacija, (2) edukacija zainteresovanih strana, (3) kontinuirani rad i upornost da se programi namenjeni mladima prikažu na kvalitetan i adekvatan način, (4) konstantno podsećanje na važnost konkretne teme, (5) konsultovanje korisničke (ciljne) grupe pri kreiranju programa (6), veća podrška lokalne samouprave, (7) više projekata ustanova kulture.

Šta kažu mladi? Njihov „sud“ smo ostavile za kraj, nikako ne kao najmanje važan, već kao glas koji treba da zaključi ovu diskusiju i podseti da su upravo njima projekti namenjeni i da su oni ti koje treba pitati za utiske, preporuke i da nikako ne treba potcenjivati njihovu ulogu u doprinosu rešavanja problema mladih na margini u kulturnoj sferi. **Mladi mogu pomoći mladima**, upravo je jedna od preporuka naših sagovornica! Na ovom mestu sumiramo zaključke sa grupne diskusije održane sa mladima:

- **Dometi projekata za mlade** koje učesnice grupne diskusije ističu jesu: (1) značaj za grad, (2) nova poznanstva, (3) grupna kohezija, (4) upoznavanje različitih kultura, (5) značaj za budući profesionalni rad, (6) podizanje svesti kod ljudi o mladim osobama na margini i bliže upoznavanje sa njima, (7) razvijanje ličnih veština, (8) edukativni karakter, (9) uključivanje marginalizovanih mladih u obrazovni sistem.
- Učesnice grupne diskusije ističu pozitivan **uticaj projekata posvećenih mladima na margini na mlade generalno**. Ovakvi projekti dovode do tzv. aha!-efekta – osveščivanja po pitanju položaja mladih na margini, emotivne reakcije, ali su ovi projekti i dalje „rezervisani“ za uži krug mladih ljudi. **Uticaj projekata na mlade na margini** takođe je pozitivan, ali je njihovo uključivanje u projekte ovakvog tipa zahtevno i dugoročno, jer mnogi od njih nisu dovoljno istrajni.
- Kada je reč o **načinu informisanja o projektima za mlade**, sagovornice predlažu kombinaciju različitih kanala komunikacije: (1) srednje škole, (2) udruženja, (3) studentske novine (4) ulične manifestacije, (5) „od usta do usta“, (6) društvene mreže, posebno Tik tok i Instagram, (7) direktan kontakt sa mladima.
- Učesnice diskusije **navode različite prepreke sa kojima se susreću mladi pri ostvarenju svojih kulturnih potreba**: (1) arhitektonske prepreke (mladi sa invaliditetom), (2) nedovoljnu svest kulturnih institucija i čitavog društva o kulturnim potrebama mladih sa invaliditetom, (3) centralizaciju kulturne ponude, (4) nedovoljnu informisanost mladih i slab marketing vezan za kulturna dešavanja, (5) nedostatak finansija, (6) nedostatak slobodnog vremena, (7) primarnu i sekundarnu socijalizaciju, koja zapostavlja značaj učestvovanja u kulturnim dešavanjima.
- Od **preporuka za postizanje veće vidljivosti mladih na margini** učesnice diskusije navode: (1) umrežavanje ključnih aktera i institucija (Ministarstvo za kulturu i informisanje, Ministarstvo omladine i sporta, udruženja poput Akademske inkluzivne asocijacije, asocijacije, volonteri, obrazovni sistem), (2) stvaranje platforme za bolju informisanost mladih, (3) uključivanje mladih u projekte kroz podsticajni bodovni sistem.

- I „Romagove inkluzivne radionice“ / Romsko neprofitno udruženje Romag, Beograd, 2022, „Svi uglas“, „Raspevano Svrtište: Pevamo na romskom“, „Raspevano Svrtište i edukativna muzička drama“ / Udruženje Art Aparat, Beograd, 2022, 2021, 2020, 2019, 2018.
- II „Kako biti i ostati svoj – forum predstava mladih bez roditeljskog staranja i njihovih vršnjaka“; „Ko sam ja, ko si ti – interaktivni dramsko-plesni performans mladih bez roditeljskog staranja i njihovih vršnjaka“; „Slike mog života – radionice i izložba fotografija sa decom bez roditeljskog staranja“, „Mesec dana mog života – radionice i izložba fotografija sa decom bez roditeljskog staranja“ / Centar za pozitivan razvoj dece i omladine, Beograd, 2022, 2021, 2020, 2018; „Dečja radost“ / Ustanova za decu i mlade Dečije selo „Dr Milorad Pavlović“, Sremska Kamenica, 2022, 2021; „Naše mesto pod suncem“ / UG „Laf Lozovik“ Lozovik, 2019, 2018.
- III „Lazarevac, grad mozaika i kolonija“ / Lazarevačko udruženje likovnih umetnika – LULU, 2021; „Kako se sluša koncert, mala škola bontona“ / Zadužbina Ilije M. Mokranjca, 2021.
- IV 25. i 26. Lutkarski edukativni festival / Udruženje građana Lutkef, 2021.
- V „Femiks fest – Osmi festival omladinskog ženskog stvaralaštva“, 2022.
- VI „Reči lete, ono što je napisano ostaje“ – Omladinski karneval ženskog pisma / Centar za razvojnu politiku i saradnju, Novi Pazar, 2021.
- VII „Praznik savremene poezije“ / Klub za osnaživanje mladih 018, Niš, 2021.
- VIII „Muzički kamp“ / Udruženje Bubamara, Bečej, 2022; „Rok kamp za devojčice“ / Organizacija za promociju aktivizma OPA, 2022, 2021, 2019, 2018.
- IX U 2022. godini odobren je jedan projekat za mlade sa posebnim potrebama. Reč je o projektu „Čitaj glasno“ Užičke književne Republike (Užice). Projekat je usmeren na osnaživanje slabovidih i slepih osoba u recepciji kulturnih sadržaja posredstvom audio-zapisa. U 2021. takođe je odobren i jedan projekat za decu i mlade sa posebnim potrebama, Jubilarna 10. manifestacija „Ulica dečjeg osmeha“ / Ustanova Centar za kulturu grada Bora. Ova manifestacija, pored dece i mladih sa invaliditetom, okuplja i decu iz gradskih i seoskih osnovnih škola, te je projekat značajan i za decentralizaciju kulturne ponude. U 2019. odobren je nešto veći broj projekata za navedenu ciljnu grupu: 3 projekta koji su u projektnoj dokumentaciji ocenjeni kao inkluzivni: Litografska radionica „Kamen – papir – makaze“ / Fakultet likovnih umetnosti Centar za grafiku i vizuelna istraživanja AKADEMIJA, 2019; Festival dečjeg stvaralaštva „Umetnik iz školske klupe“/Narodna biblioteka „Radoje Domanović“ Leskovac; Četvrti međunarodni inkluzivni festival dečjeg i omladinskog stvaralaštva „Art zona za sve“ / Udruženje Dečiji centar Zaječar. Iste godine sredstva je dobio i projekat namenjen jako osetljivoj ciljnoj grupi, deci sa odeljenja hematoonkologije (Kreativno-likovne radionice sa decom i mladima iz Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i deteta „Dr Vukan Čupić“ Beograd / Natalija Dabić, Udruženje građana „Grupa IDE“ Beograd). U 2018. odobrena su dva projekta, koja su označena kao projekti inkluzivnog karaktera (Festival horova dece i mladih Srbije „FEDEHO“ / Dečji kulturni centar Beograd, Nevena Ivanović i Kulturnaut u tvom kraju / Udruženje Kulturnaut – centar za kreativnu decu i mlade.
- X „Lutkom protiv nasilja“ / Otvoreni univerzitet Subotica d.o.o., Subotica, 2022, „Nasmej nekog tvog i tvoj je ceo svet“ / Centar za žrtve nasilja Dar, Beograd, 2022; „Festum“ / Univerzitet umetnosti u Beogradu, 2021; „A šta je za vas nasilje“ / Pan pozorište, 2021 Beograd.
- XI „Iskrica u mojoj glavi“/ Pozorište PATOS, Smederevo, 2020.
- XII P„Angažman fest“ / Studio Centar Beograd, 2022, 2021, 2020, 2019.; „Učene mišice“ / Pozorište mladih Novi Sad, 2021.
- XIII PPriprema pozorišne predstave „Pola-pola“ / Dom kulture „Radivoje Uvelić Bata“, 2021.